

AKADEMİ MECMÛASI

Sâmiha AYVERDİ
Halil AÇIKGÖZ
Beşir AYVAZOĞLU
Sait BAŞER
Zekeriya BEYAZ
Hayri BİLECİK
Âmiran Kurtkan BİLGİSEVEN
Ali Murad DARYAL
Mehmet DEMİRCİ
Tevfik ERTÜZÜN
Niyâzi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU
Agâh Oktay GÜNER
John HALFORD

Yıl : **15**

Temmuz 1986

Sayı : **3**

AKADEMİ MECMUASI

Yıl: **15**

Temmuz 1986

Sayı: **3**

KUBBEALTI AKADEMİ MECMÜASI, üç ayda bir çıkar,
akademik mecmûadır.

Kubbealtı Akademisi Kültür ve San'at Vakfı adına sâhibi
İLHAN AYVERDİ

Yazı İşleri Müdürü :
Sait BAŞER

Fiyatı 600 TL., 1986 yılı abone bedeli 2400 TL. dir. Dış ülkelerden bâzılarının abone bedelleri ise, posta ücretleri dâhil; Almanya için : 21 Alman Markı; A.B.D. için : 8 A.B.D. Doları; Fransa için : 60 Fransız Frangı; İngiltere için : 6 Sterlin ve Suudi Arabistan için de : 25 S. Arabistan Riyali'dir. (*Abonelerin değişen adreslerini bildirmeleri ricâ olunur*). İlan ve reklâm, *milli kültürümüze hizmet eden müesseseler*'den alınır.

Adres : Yeniçeriler Caddesi, Nu. 43, Çarşıkapı - İstanbul
P. K. 107 Bâyezid Tel : 522 95 17

BASILDIĞI YER : ÖZAL MATBAASI — İstanbul

İÇİNDEKİLER

Karadeniz Bizimken	Sâmiha Ayverdi	5
Hız. Meylânâ'yı Ziyâret	Mehmet Demirci	8
Eğitim Felsefesi Ne Olmalı?	Dr. Ağâh Oktay Güner	17
Türk-İslâm Sanatlarının Dayandığı Dünyâ Görüşü ve İstikbalde Yaşama Gücü	Beşir Ayvazoğlu	21
Yeni Bir Tehlike: Kültür Terörizmi	John Halford	31
Millet Hayâtının Devâmında Sosyolojik Direnme	Ali Murad Daryal	35
Hürriyet	Hayri Bilecik	49
Osman Gâzi Dilinden - (Şiir)	Niyâzî Yıldırım Gençosmanoğlu	52
20. Asırda Destanlarla Uyanmak — Eröz'ü Uğurlarken —	Niyâzî Yıldırım Gençosmanoğlu	53
Prof. Dr. Mehmet Eröz Kimdi?	Prof. Âmiran Kurtkan Bilgiseven	63
Mehmet Eröz (Şiir)		65
Eröz'ün Ardından	Zekeriya Beyaz	67
Bülbülün Son Ötüşü	Doç. Dr. Tefvik Ertüzün	68
«İbn Sinâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupasındaki Etkileri»	Sait Başer	72
	Halil Açıkğöz	74

Kubbealtı Akademi Mecmûası, 4.10.1976 da Millî Eğitim Bakanlığı tarafından alınan karar mûcibince 8.11.1976 târihli Tebliğler Dergisi'nde, 660-10290 sayı ve 11664 genelge numarasıyla tavsiye edilmiştir.

KARADENİZ BİZİMKEN

Sâmiha AYVERDİ

Bütün sâhilleri Türklere âid olan Karadeniz, Rusların istifâdesinden uzak bulunmakta idi. Hattâ şevket ve istilâ devirlerimizin ferî söndüğü zamanlarda bile **Birinci Petro**, ilk Rus gemisinin bir Türk filosu refâkatinde bu sulara çıkmasına müşkilâtla izin almıştı. Aradan gene zamanlar geçip Rus elçisinin, Rus donanmasına bu Türk gölünde serbest dolaşma müsaadesi istediğini söyleyince hiddetle bağırان **İkinci Sultan Mustafa**: «**Rusların, sarayımın içinde gezmelerine müsaade ederim de, Karadeniz'e çıkmalarına aslâ izin veremem**» demiş ve böylece de bu deniz uzun zamanlar Türk hâkimiyet ve kontrolü altında kalmış.

Amma **Deli Petro**'nun: «**Bir alay hayvan sürüsü...**» dediği kendi milletini türlü şiddet, zulüm ve işkenceye varan icbarlarla vahşet libâsından soyarak, üstlerine Avrupâî bir kaftan geçirmekle, Batı'nın gitmekte olduğu yola doğru arkalarından iterek Rus âmâline yeni bir çıkır açmıştır. Böylece de, istilâcı politikası gittikçe azıtan Rus iştiâsı, yalnız Karadeniz'e çıkmakla kalmamış, kuzeyde Baltık devletlerini avucu içine almış, İran ise, Safevîler'in sükutunu neticesinde zayıf düştüğünden Hazar havâlisini ele geçirmiştir. Fakat bütün gayretine rağmen çepeçevre Osmanlı'ya âid olan Karadeniz'e hâkimiyet politikası kurabilmek için seksen sene mücâdele vermek zorunda kalmıştır.

Dâiren-mâdâr, kendi sâhilleri olan Karadeniz'e yabancı aya-

ğı bastırmamak husûsunda kan ve can fedâ eden Türk, ne yazık ki sonunda yorgun ve ezik düşmüştür.

*
* *

Karadeniz'den sonra, Rumeli'ye de gözünü dikmiş olan Rus emperyalizmi, 93 Harbi ile yalnız topraklarımıza değil, şeref, haysiyet, ırz ve nâmusumuza da vahşice, zâlimce ve kahbece saldırmıştır. Öyle ki, değil insanın insana, hayvanın hayvana revâ göremeyeceği bu vahşet ve dehşeti, o istilâ cehenneminden kaçabilen bir âilenin genç kızından dinlerken, âdetâ seyrettiğim o fâciâyı çevreme de nakletmek istiyorum.

*
* *

Süleymâniye'de, mütevâzî bir âilenin çok mütevâzî evinde, komşuları olarak tanıttıkları **Nebahat** adındaki bu genç kız, o târihte üniversite talebesi idi. O mütevâzî evin sâhipleri çok terbiyeli, saygılı, dost insanlardı. Tanıştırdıkları genç kız ise, sâde, tabii tavırları, zarâfeti, nezâketi, edebi ve terbiyesi ile et-râfını teshir etmiş bir genç hanım idi. Kendisini her gördüğümde hayranlığım bir kat daha artmakta idi. Anlattığı hicret hikâyesi ise el'an çizgisi çizgisine hâfızamda saklı durur. Kendisi gibi kibar, **Hikmet Hanım** isminde bir de annesi vardı.

Acılı ve acıklı hikâyenin kahramânı Hikmet Hanım'ın anneannesi **Mesûde Hanım**'dır.

Mesûde Hanım, 93 Muhârebesi sırasında genç bir kadındır. Türkler, istilâya uğramış beldelerdeki vatandaşlarının mâruz kaldıkları fâcialara şâhid oldukları için, düşman eline geçecek topraklar üstünde bulunanlar da bir an evvel, kâfile kâfile terk-i diyâr etmektedirler. Mesûde Hanım, Filibe'den bir koluna altı aylık kızı **Kadriye**'yi, diğer koluna da mücevher bohçasını alarak bir kâfile ile kaçmaktadır. Ne çâre ki dağ bayır tırmanan bu çâresiz insanlar, kendilerini bir selâmet mahalline isâl edecek vâsitadan mahrum oldukları için, yarılan tabanlarından kan fışkırmasına rağmen, son gayretlerini kullanarak yürümek mecbûriyetindedirler. Azıkları artıkları da yoktur. Yalnız, rastladıkları bir çeşme veyâ kuyu başında bir kaç dakika mola verip su içtikten sonra, elem ve ıztıraplarına rağmen yollarına devamdan başka çâreleri yoktur. Kâfile içinde, düşman tarafından süngülenmeyi ve işkence görmeyi göze alacak ka-

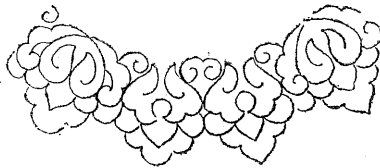
dar mecâlsiz kalmış olanlar bulunursa, topyekûn ölmek için, bu zavallılar yol üstünde kaderlerine terk edilmekte ve kâfile yollarına devam etmektedir.

Gene bir kuyu başına gelindiği sırada kovayı çekip su içtikten sonra genç kadın, bu uzayıp giden sonu belirsiz yolda hem çocuğunu, hem de mücevherlerini taşıyamıyacağını düşünerek, cevâhir bohçasını kuyuya attıktan sonra, yarık tabanlarına rağmen koşarcasına yürüyen arkadaşları ile berâber yoluna devam ediyorsa da, bir ara gözü sıkı sıkı göğsüne bastırıldığını zannettiği çocuğuna iliştiğinde, kolunda tuttuğunun, çocuğu olmayıp mücevher çıkını olduğunu görerek, bohça yerine kuyuya çocuğunu attığını anlayarak geri dönmek istiyorsa da, yeninden yakasından yakalayan yol arkadaşları, aştıkları mesâfeyi aslâ tek başına geçemeyeceğini söyliyerek sel sel gözyaşları akan genç kadını geri dönmeğe bırakmıyorlar. Böylece de muztarip ana, tekrar bir çeşme başında mola verinceye kadar feryad ve döğünmeye devam ediyor.

Arkalarından gelmekte olan bir kâfile de var. Aradaki mesâfe kısalınca genç kadın, bu insan selinin içinde erkek kardeşi olduğunu da fark ediyor. Gittikçe yaklaşan genç adamın kucağında, kız kardeşinin çıkın zannı ile kuyuya attığı kundak da var. Bu muhâcir kâfilesi de aynı kuyudan su içmek üzere çıkırığın ipine sarıldıkları zaman, kovanın içinde su yerine çıkan bebeği genç adam tanıyarak kucakladığı gibi yola düşüyor.

İşte Süleymâniye'deki mütevâzi evde tanıdığım üniversite talebesinin anneannesi, Kadriye Hanım, dayısının kuyudan çıkarıp kızkardeşi Mesûde Hanım'a teslim ettiği bebek.

Üniversiteli genç kız, seneler sonra Ercümend Kuran Bey isimli bir târih asistanı ile evleniyor. Bu gün, bir târih profesörü olan bu bahtiyar asistan, memleketin milli ve târihi ıftiharlarına kılıç kalkan olmuş bir şerefli insanlık örneğidir.

HZ. MEVLÂNÂ'YI ZİYÂRET

Mehmet DEMİRCİ

Büyük insanların tesirleri ve feyizleri, zamanları ile kayıtlı olmayıp asırlar boyu devâm eder. Hattâ bâzan kendi devirlerinde lâyıkiyle anlaşılmayıp çağlar geçtikçe daha iyi tanınan, hayranları halkasını gittikçe genişleten nice ulu kişiler vardır. İşte Mevlânâ Celâleddin Rûmî de bunlardan biridir. Eserleri ve fikirleri ile tesir ve irşâdını devâm ettirmekte olan bu **Hak âşığı**, Konya'da medfûn bulunduğu türbesine yüz sürmek için gelenleri de boş çevirmemektedir. **Çelebi Hüsâmeddin** zamânında ilk defâ inşâ edilen bu mübârek mahal, Mevleviliğin en büyük dergâhı (**Âsitâne**) olup, altı buçuk asır boyunca edeb ve irfan yuvası olarak hizmet vermeye devâm etmiştir.

Zarîf minâresi, **Kubbe-i Hadrà'sı** ve irili ufaklı kubbe ve kümbetleri ile gönül çelici bir mimârî bütünlük arz eden Mevlânâ Külliyesi, türbe-dergâh vazifesi sona erdikten hemen sonra, **Mevlânâ Müzesi** ismi ile ziyâretçilerini kabûle başlamıştır. Mevleviliğe ve kültür târihimize âit pek çok maddî ve mânevî hâtıra ile dopdolu olan bu müze, yurt içinden ve yurt dışından, dünyânın dört bucağından, çeşitli gâyelerle akın akın gelmekte olan ziyâretçilerine her gün kucağını açmaktadır. Nitekim 1983 te 568934, 1984 te de 652527 kişinin burayı ziyâret ettiğini hemen girişindeki grafikten öğreniyoruz.

Rahat ve tabii mimârîsi, avlusundaki gülleri, şadırvan ve sebilleri ile insanı hemen sarıveren Mevlânâ Müzesi; içerisine

adım atar atmaz ziyâretçi-yi târihin derinliklerinden süzölüp gelen bir mânevî zevk ve huzûr iklimine götürmek istercesine karşılar.

Müzede sergilenen eşyâ arasında mühim bir yer tutan H a t koleksiyonu dikkati çekmektedir. Eski bir vazîfelisinden öğrendiğimize göre «Tilâvet odası, yâni evvelce dervişlerin Kur'an okuduğu kubbeli küçük salon, Hat bölümü olarak ayrılmış. Son devir hattatlarından Yesârîzâde Mustafa Râkım, Mahmud Celâleddin, Mehmed Şefik, İzzet, Hâmid, Hulûsî gibi tanınmış üstadların el yazıları sülûs, nesih, ta'lik kıymetli levhaları» bulunmaktadır.¹ Maamâfih yalnız bu sözü edilen odada değil, müzenin hemen her tarafında pek çok levha yer almaktadır.

Bilindiği gibi Arap yazısı sâdece sözü kâğıda geçiren bir şekil, bir okuma vâsıtası olarak kalmamış, bilhassa bizim san'at-kârlarımızın elinde hat san'atı denilen bir güzel san'at mâhiyeti kazanmıştır. O kadar ki başka dinlerin mâbedlerinde görülen heykellerin, kabartmaların, resimlerin, mozayiklerin yerini Türk mimârî eserlerinde bu yazılardan meydâna gelmiş hendesi ve estetik değerdeki levhalar almıştır.² Muhtevâ itibâriyle âyet, hadis, şiir ve hikmetli sözlerin yer aldığı bu levhalar, nesiller arasında kalıcı bir kûltür ve irfan bağı vazîfesini de görmektedirler. Karmaşık istifli bir levhayı çözmeye çalışan bir kimse, bunun için harcadığı gayret ölçüsünde oradaki kelimeyi, mefhûmu, bilgi ve hikmeti hâfızasına nakşetmiş olacaktır.

*
**

Mevlânâ Müzesi'nde, her geçen gün yenileri ilâve edilen Arapça, Farsça ve Türkçe levhaların umûmî bir envanteri ve tasnifi yapılabilir. Biz burada bir küçük ziyâret sırasında gözümûze çarpıp da hemen oracıkta kaydediverdiğimiz bir kısım levha metinlerini sunacak ve onların tedâi ettirdiği, erbâbınca mâlûm, bâzı hatırlatma ve açıklamalar yapmaya çalışacağız :

Müzenin giriş kapısı alınlığında, Hz. Mevlânâ hayranlarından, memleketimizde daha çok, sûfi tercüme-i hallerinden bah-

1 Mehmet Önder, Mevlânâ ve Türbesi, s. 35, İstanbul 1957

2 Nihad Sâmî Banarlı, Resimli Türk Edebiyatı Târîhi, I, s. 136-İst. 1971

seden Nefahâtü'l-Üns adlı eseriyle tanınmış olan Câmî (1414 - 1492)'nin şu meşhur Farsça beyti yer almaktadır :

«Kâ'betü'l-uşşâk şüd in makâm
Her ki nâkıs âmed incâ şüd tamâm.»

(Bu makam âşıklar kâbesidir, buraya eksik gelen herkes tamamlanır.) Belki de Câmî'nin bu coşkun sözlerinden sonradır ki Mevlânâ Dergâhı için «Âşıklar Kâbesi» demek yaygın hâle gelmiştir.

*
**

Bir Mevlânâ âşığı şöyle seslenmiş :

«Esselâm ey pîr-i âli-şânımız
Dest-gîr ü seyyid ü sultânımız
Bendegânın bâbına düştü dahil
Emrine vâbeste cis mü cânımız.»

(Ey şânı yüce Pirimiz, sana selâm olsun. Sen bizim elimizden tutarsın, efendimiz, sultânımızsın. Kulların kapına geldi, kabûl et, cisi mve rûhumuzla senin emrine âmâdeyiz.)

Tasavvuf terbiyesine göre yol almak için teslimiyet şarttır. Mürşid önünde mürid gassâl elinde meyyit gibi olmak gerekir kâidesini bilenlerce, yukarıdaki mısırâlar teslimiyetin tabii bir neticesi olarak görülecektir.

*
**

«Nice aktâb ü nice ârif-i billâh gelir
Dergeh-i Pir'e veli ben gibi Hemdem gelmez.

(Nice ârifler, Hakk'ı bilen nice kimseler gelir, fakat Hz. Mevlânâ'nın dergâhına benim gibi Hemdem gelmez.)

Bu beyit, Mevlevî soyundan ve uzun yıllar Dergâhın başında bulunmuş olan M. Said Hemdem Çelebi (v. 1858)'nin sandukası hizâsında yer almaktadır. İkinci mısırâdaki **hemdem** kelimesini hem lûgat mânâsına, hem de kendi ismi yerinde kullanıp bir **Tevriye** san'atı örneği de vermiş olan Hemdem Çelebi, Dergâhtaki mevcut kitapların kayıt ve tescilini yaptırıp

vakfederek bir kütüphâne teşkil etmiş, günümüze kadar intikâlini sağlamıştır.³

*
* *

İşte zamânımız Mevlânâ âşıklarından birine, merhum Kemâl Edib Kürkçüoğlu'na âit bir manzûme :

«Zaman durmuş bir hulyâ âleminde
Altın ışıklarla kamaşır kubbe, ruhlar ürpertide
Mesnevî sinemde göklere nefes nefes
Ölümü yenmiş Mevlânâ bu türbede
Ey İtrî'de ses Yûnus'ta şî'r olan
Birleştiren insanlığı asrın ötesinde
Ey pâdişeh-i pâdişâhân Mevlânâ
Âyine-i esrâr-ı nihân Mevlânâ
Yüz sürmeğe geldik ulu dergâhına hep
Ey vâris-i fahr-i dü cihân Mevlânâ.»

İthâfı da şâirâne :

Merkadine Mevlânâ Celâleddîn'in
Hediyyesidir Hâfız Kemâleddîn'in.

*
* *

Siyah çuha üzerine ibrişimle işlenmiş bir yazı :

«Muhabbetten Muhammed oldu hâsıl
Muhammed'siz muhabbetten ne hâsıl?»

Hak âşıkı bir ulunun dergâhında, ilâhî aşk ve sevgi konusunda nefis bir ihtar. «Aşk» husûsundaki yanlış anlamaları önleyip istismar kapılarını kapatacak şaşmaz bir ölçü. Tasavvufî anlayışa göre hilkatın sebebi Cenâb-ı Hakk'ın aşk-ı zâtîsidir. Yâni «Küntü kenzen..» ifâdesine göre Allah, bilinmeyi sevdiği, bilinmek istediği için kâinâtı yaratmıştır. İlk yaratılan varlık olarak Hz. Muhammed (a.s.) da bu sevginin eseridir. «Muhammed ilâhî muhabbetten hâsıl olmuştur.» Zaman iler-

3 Bkz. Abdülbâki Gölpınarlı, Mevlânâ'dan Sonra Mevlevilik, s. 176, İstanbul 1953.

leyip maddi varlığı ile de âlemi teşrif edince, insanlara Allah sevgisinin, O'na kul olmanın yollarını öğretmiştir. Artık İslâmiyet geldikten sonra onun dışında bir yol aramağa mahal bulunmadığı gibi, Muhammedi yolla bağdaşmayacak bir Allah sevgisi de söz konusu olamaz, «Muhammed'siz muhabbetten hiç bir şey elde edilemez.»

*
* *

Kim bilir hangi âşık, Mevlânâ'da Hz. Peygamber'in ihsânı ile Hz. Ali'nin cömertliğinin eserini görerek şöyle niyâz ediyor :

«Yâ hazret-i monla sana cihan bende
Reddetme ânı lutf ile kıl şermende
Bir şey mi sana iki cihânı vermek
Cûd-i Ali ihsân-ı Muhammed sende.»

*
* *

Hattat Kemal imzâsını taşıyan nefis bir ta'lik yazı ile yazılmış başka bir levha :

«Gerçi uşşâk içre çok mecnûn olan Leylâ diye
Âşık-ı sâdık o kim Leylâ değil Mevlâ diye
Evliyâ burcunda gördüm bir saâdet yıldızı
Bir ilâhî ses işittim işte Mevlânâ diye.»

*
* *

«Ben Muhammed Muhtâr'ın yolunun toprağıyım»⁴ diyen bir velinin dergâhına İki Cihan Serveri'ni medheden levhalar çok yakıştırdı değil mi? İşte onlardan biri; ithaf kısmından anlaşıl-
dığına göre daha yakınlarda gelmiş : «Medine-i Münevvere'den
Konya Mevlânâ Müzesi'ne Harem-i Şerif hattatlarından Abdul-

4 Mevlânâ, *Rubâiyyât-ı Hazret-i Mevlânâ*, Mehmed Veled (İzbudak), s. 252, İstanbul 1312; *Rubâiler*, çev. A. Gölpinarlı, s. 152 - İstanbul 1964; *Rubâiler II*, çev. Nûri Gencosman, s. 44, Ankara 1971.

lah Rızâ tarafından yazılmış ve hediye edilmiştir, 1405/1984.»
Şöyle diyor :

«Ol Resûl-i müctebâ hem rahmeten li'l-âlemin
Bende medfundur deyû eflâke fahr eyler zemîn
Ravzasın edip ziyâret dedi Cibrîl-i Emîn :
Hâzihi cennâtü adnin fedhulûhâ hâlidin.»

(Âlemlere rahmet olan o yüce Peygamber kendisinde gömülü olduğu için, yer yüzü göklere karşı övünmektedir. Cebrâil onun mübârek kabrini ziyâret edip şöyle demiştir : İşte cennet bahçesi burasıdır, ebedî olarak kalmak üzere hepiniz oraya giriniz.)

*
**

Ve harflerinin her biri niyâza durmuşcasına uzanan bir levha :

«Âh yâ Muhammed!»

*
**

Bu yanıp yakılmaların, dinî gayretlerin nihâi gâyesi; Mevlânâ Celâleddin'in de Hz. Peygamber'in de insana gösterdiği hedef «Allah'a vuslat» değil midir? Mârifetullahı elde etmenin, Allah'a kavuşmanın acabâ kestirme bir yolu yok mudur? Elbette vardır. İşte bir levha :

«İster isen Hüdâ'yı
Terk eyle mâsivâyı»

(Allah'ı istiyorsan mâsivâyı terk et.)

Nedir mâsivâ? Mâsivâ, Allah'tan gayri her şey demektir. Mal, mülk, evlât, ilim, şöret, mevki, dünyâ, ukbâ., kısacası Allah'la insan arasında perde olabilecek her şey mâsivâdır. Peki «terk» nasıl olacak? Yâni çalışıp kazanılmayacak, mal mülk sâhibi olunmayacak mı? O takdirde, hep tenkid edildiği gibi, «Bir lokma bir hırka» felsefesi mi teklif ediliyor yoksa?

Hayır, söz konusu olan bu değildir, fakat her şeye ancak lâıyk olduğu kadar değer vermek gerekir. Elbette çalışıp kazanmak, servet sâhibi olup hattâ başkalarını da istifâde ettir-

mek icâb eder. Halka hizmet Hakk'a hizmettir. Şu şartla ki, malı mülkü mâbud edinmemek, «Ey inananlar, mallarınız ve çocuklarınız sizi Allah'ı anmaktan alıkoymasın.»⁵ buyruğuna kulak vermek lâzımdır. Nitekim Dergâhını dolaşmakta olduğumuz Hz. Mevlânâ bakınız ne diyor :

«Suyun gemi içinde olması geminin helâkidir. Gemi altındaki su ise, gemiye, geminin yürümesine yardımcıdır.»⁶ Yâni su mutlakâ lâzım, fakat onu geminin içine koymamalı, Allah'tan gayri şeyleri kalbimizin dışında tutmalıyız. İşte mâsivâyı terkten murad budur.

*
* *

Eski Konya defterdarlarından Ahmed Hamdi, Hz. Mevlânâ'yı ziyâreti sırasında, şehrin mânevî sâhiplerinden olarak, her halde vazifesinde başarılı olmak için ve edeben onun rûhâniyetinden istimdâd ediyor olmalıdır :

«Bu ikinci defâ gelmekten Efendim Konya'ya
Hâkrûb-i dergehin olmaktır aksây-ı emel
Eyle himmet bendene ey Hazret-i Monla yı Rûm
Ola sâyende medâr-ı feyz bu sa'y ü amel»

(Efendim, Konya'ya bu ikinci defâ gelmekteki en büyük arzum Dergâhının süpürgesi olmaktır. Ey Anadolu'nun büyük âlimi, kuluna himmet eyle de onun çalışma ve gayreti sâyende feyz vesilesi olsun.)

*
* *

Muhlis mahlâslı bir Mevlânâ âşığı, hayli mânevî ikramlara nâil olmuş bulunmalı ki, Piri için şöyle der :

«Şâh-ı âlem etse dervişânını Monlay-ı Rûm
Pek az ettim zanneder ihsânını Monlay-ı Rûm
Çok mu Muhlis «Sus» hitâbı susturursa bülbülü
Taşa tesir ettirir fermânını Monlay-ı Rûm.»

5 Münâfikûn sûresi, 9

6 Mevlânâ, Mesnevî, çev. Veled İzbudak, I, 79, İstanbul 1960

Aynı mevlevî şâiri, Pirinin dergâhına şu nazarla bakmaktadır :

«Nezd-i Hak'ta muhteremdir bu mahal
Şâh-ı iklim-i velâyet bundadır
Menba-i feyz ü keremdir bu mahal
Hüsrev-i mülk-i kerâmet bundadır
Sânî-i Beytü'l-Harem'dir bu mahal
Bundadır uşşâka devlet bundadır.»

*
**

Bâzı Alevî-Şîî inançlarındaki aşırılıklar ve hatâlar bir yana, şu beyitteki sembol ve düşünüş inceliği, burada bu levhaya da yer vermeğe âdetâ bizi mecbûr etti :

«Sanma ol sürh-i seher mihr-i felektir görünen
Her şafak hûn-i Hüseyin ile güneş kan ağlar.»

(Tan yerindeki kırmızılığı bir tabiat hâdisesi zannetme; Hz. Hüseyin'in uğradığı kanlı âkıbet dolayısıyla her sabah âdetâ güneş kan ağlar.)

Söz yumağı levhalar sayısınca uzayıp gidebilir. Ne dersiniz, nükteli bir levha ile son verelim mi :

«Etme mir'âtı şikeste, seni yüz sûrete kor.»

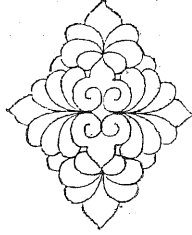
(Aynayı kırma, seni yüz şekle sokar, âdetâ yüz parçaya böler.)

Bu sözün söyleyicisi ve kâtibi, sâdece maddî aynanın kırılmasında kalmayarak, «Kalb aynası»nın kırılmasını da düşündürmek istemiştir desek ve «Mü'min mü'minin aynasıdır.»⁷ hadisini de hatırlasak çok mu söylemiş olurum? Amma ayna sözü yakamızı bırakmadı, pek meşhur bir levha ile nihâyet bitiriyoruz :

«Âyinedir bu âlem her şey Hak ile kâim
Mir'ât-ı Muhammed'den Allah görünür dâim.»

7 Tirmizî, K. Birr, 18 (C. IV, 1929 numaralı hadis).

(Aynadaki görüntülerin değeri ne ise bu âlem de o kadardır. Çünkü her şey Hak ile kâimdir. Muhammed aynasından görünen de daimâ Allah'tır.)

EGİTİM FELSEFESİ NE OLMALI?

Dr. Agâh Oktay GÜNER

Bir toplumun hayat felsefesi din, ahlâk ve kültür değerlerinin bütününden kaynaklanır. Topluma ve kişilere yön verir. Bizim dünkü toplumumuzun hayat felsefesi imâna dayanıyordu. Artık nesilleri tükenen, müstesnâ şahsiyetli ihtiyarlarımızın, puslanmağa başlamış hâtıralardaki şahsiyet çizgileri bu felsefenin gücünü göstermeğe fazlasıyla yetiyor. **Onlar için hayat doğumla başlayan, ölümle biten bir zaman dilimi değildi.** Aksine ölümle ikinci ve ebedi bir hayâta yol alınırdı. Çocukluk günlerimin, beyaz baş örtülü, yüzünden tebessüm eksilmeyen müstesnâ insanı, babaannemde, **bu felsefeyi yaşayan güçlü şahsiyeti gördüm.** 93 Harbi denilen 1877 Osmanlı - Rus savaşının felâketli yıllarında doğmuştu. Bu savaşın ardından gelen Birinci Cihan Harbi'nde Bayburt'un işgâlini yaşamıştı. Ermenilerin yakarak şehit ettiği kızının acısı, **Kop Savunması'nda** şehit düşen âilenin 19 erkeğinden geride kalan dullar, yetimler, 25 yaşında kaybettiği kocasından yâdigâr dört yavrusunun omuzlarına yüklediği çok ağır çilelerle yoğrulmuştu. **İstiklâl Harbi'nde** oğlu yüzbaşı **Agâh Beğ'in** şehâdetine rağmen, onun tek bir gün hayat karşısında sarsıldığını, ümitsizliğe düştüğünü görmedim. Hele 80 i aşkın yaşında, babamın cenâzesini eve getirdiğimde babaannemin hıçkırıktan boğulan ev halkına : «**Ne diye bağırarak ağlıyorsunuz! Bu iş sırayla olsaydı ben gidecektim, ama Allah böyle emretmiş o gitti...**» diye gürleyişini, oğlunun yüzünü okşadıktan sonra namaza duruşunu hiç unutamıyorum...

Babaannemde canlı bir âbide hâline gelen bu büyük hayat felsefesinin özü; «Allah'a iman ve her olanı Allah'dan bilmektir» diyorum. Bu inanışa göre insan «kırmamalı ve kırılmamalıydı», çünkü bütün karşılaştığımız fiiller, kâinâta hükmeden ilâhî kudrete âit irâdenin ifâdesiydi. O sebeple olaylar basîretle gözlenir ve her hâdiseden bir hikmet çıkartılmaya dikkat edilirdi. İnsan başkalarının kusurlarıyla değil, bizzat kendisinin noksanlarıyla meşguldü. Bütün yaradılmışlara yaradandan ötürü sevgi ve saygı duyulurdu. İnsanların bekçisi, polisi, jandarması, savcısı kendi vicdanlarıydı. Böylece hakka riâyet, hukûka bağlılık hayâtın temel dikkati olmuştı.

Bu dikkatle insan, kendi vücûdunun emânet olduğuna inanır, öncelikle, kendi kendisine ihânet etmemek gayretine girerdi. Zirâ bu vücut birgün toprak olacak, amma ruh ebedî hayâtına ve yolculuğuna devam edecektir. Asıl olan, rûhün güzelliğini kirletmemek ve onu bozmamaktır. Böylece ikinci hayâta yolculuğa her nefes hazırlıklı olmak temel dikkat konusu idi. Ölüm, ebedî hayat anlayışı sâyesinde korkulan değil, tebessümle karşılanan bir yeni başlangıç neş'esi idi... Bütün kahramanların ortak özelliği olan, «ölüm korkusunu yenmek» şuuru bizim toplumumuzun bütün fertlerine hâkimdi. Bu sebeple biz altı asır ayakta duran güçlü bir devletin temelindeki, kahraman ruhlu vatandaş tuğlalarına, sâhip olabilmıştık.

Devleti kuran irâde, kendi insanının iman sorumluluğuna dayanıyordu. Bu mes'ûliyet öylesine geniş ve büyük idi ki, mîmârîde, şiirde, mûsikîde, askerlikte ölmezliğe erişen eserler ve hâtıralar bıraktı. İnsanlarımız konuşurken, düşünürken, yazarken ve hattâ yatarken ilâhî bir büyüklüğün bütününü içinde, hürmetsizliğe varacak her türlü davranıştan çekinmeye dikkat ediyorlardı. Bu sebeple ellerine, dillerine, bellerine sâhiptiler. Hazreti Mevlânâ'nın, aydınlar katında tasavvufun bütün incelikleri ile bezediği, görkemli bir kültür senfonisi hâline getirdiği «Edep yâ hû» beyânı, halkın bütün sâdeliği içinde, ilâhî hikmeti günlük hayat düzeni hâline getiren Hacı Bektâşi Velî'de aksisedâsını buluyor, «Edep yâ hû» emri idârecinin, çiftçinin, esnafın, askerin ortak ölçüsü oluyordu.

Bu hayat felsefesinde iman vardı, akıl vardı, gönül vardı, ruh vardı. Nefsin insan olması vardı. Bu da ancak yaradanın emirlerini yaşayarak mümkündü. Ne gariptir, **batı dillerinde gönül kelimesi yok**, çünkü onlar yalnızca akıl medeniyetinin

insanları. Gönlü bilmemişler, muhabbeti tanımamışlar. **Mardin - Münih Hattı'nın** özü bu... Daha doğrusu onlar zekânın, ama biz, gönül medeniyetinin evlâtlarıyız. İşte, buhrânımız burda başlıyor. Mâzinin mirâsı büyük medeniyetin geleneklerini kaybetmişiz. Göreneklerimiz ise, kopuk ve dağınık. Âile dünkü ihtişamlı bütünlüğü içinde değil. Karı koca ilâhî irâdenin hizmetinden habersiz âdi bir şirketin ortakları gibi, yalnız haklar var... Mes'ûliyetler unutulmuş. Çocuk, genç evlilere Hakk'ın bir tebessümü değil, tesâdüfen sâhip olunmuş bir baş belâsı. Onu, yarınlara hayırlı bir temsilci olarak hazırlama endişesine rastlamak mümkün değil. O ana babasının gerçekleştiremedikleri ideallerine ulaşmakla yükümlü bir binek atı... Âile sofrası yerini sandviçe terketmiş. Çocuğunu muhabbetle karşılayan anne yok. Kadını ekonominin ve tüketim modasının çarklarına bağlamışız. Kazanmağa ve harcamaya mecbur, hattâ mahkûm. Okuyan, elişlerinde ruh güzelliğinin ısıltılarını veren, mutfağı yuvası tertemiz kadın tipimizi müzelerde arayacak hâle gelmişiz. Bu iş ayrı, şehirleşme, sanâyileşme ayrı. Milli yapıyı korumak şuurunda olsaydık bu işler başka türlü olurdu.

Okullar Tanzimat'la başlayan ve hızını alamayan kültür ihtilâlinin dev değirmenleri, bizden olan ne varsa alıp götürüyor. Düşünmeyen, ama ezberleyen adamı yetiştiren medreseler zinciri... Milli kültür, milli ruh, târih şuuru sloganları aşan bir düşünce bütünlüğüne kavuşamamış. **Milliyetçilik var, milli yok olmuş...**

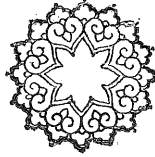
Bu bütünlük ancak ve ancak küllenmiş hayat felsefemizin güzellik kıvılcımlarını diriltip, alevlendirmekle sağlanabilir. Hayat felsefemizin ifâdesi eğitim felsefesi olacaktır. Bizim insanımıza her zaman diri, her zaman ileri ve her zaman çağın taleplerine karşı bilgili olarak, en güçlü cevapları verecek şuura kavuşturacak imânı vermek zorundayız. Bu iman ve bu imânı esas alan şahsiyet yapısı olmadan sağlam karakterli ve güvenilir insana sâhip olmak mümkün değildir. Sanâyileşmiş toplumların ruh ve akıl dengesine verdikleri önemi görmek zorundayız. Milli yapıyı koruyarak, güçlendirerek şuurlu ve dengeli bir sanâyi toplumu olmak zorundayız. Aksi halde insanları birbirinden kopmuş, ortak değerleri kaybolmuş robotlar ülkesi hâline geliriz.

Milli kültürü parça parça ele almak bazı güzelliklere toplumu ulaştırabilir. Ancak kurtuluşa götürmez. Milli Eğitim,

milli kültürle bütünleşmelidir. Konu Batı'lı veya Doğu'lu olmak değil, kendi insanımıza sâhib olabilmektir. Onu yetiştirmektir. Çünkü çocuk terbiyemiz ne idi? Neye dayanıyordu? Bu soruya güçlü bir şahsiyetle cevap verecek, zamâna mağlûp olmayacak insan nasıl yetiştirilir?

Ekonomide özlenen kalkınma ancak fert ve devlet hayatında israfı önlemekle mümkündür. İsraftan uzak durma şuurunu yalnızca hayat felsefesi verebilir. Milletin güçlü olması iyi yetişmiş, ruh ve fizik gücüne sâhip insanlarla mümkündür. Bu insanı ancak bizim hayat felsefemize dayanan eğitim felsefemiz yetiştirebilir. Vatanımızın sürüklenmek istenildiği parçalanma tehlikelerine karşı tek kalkan, vatan sevgisini imandan bilen bir düşünce bütünlüğüne sâhip olmaktır.

Eğitim felsefemizi işte ancak bu ölçülerle, milli büyüklüğümüzün sırlarını saklayan hayat felsefemizle birleştirerek yeni bir diriliş mesajına kavuşturabiliriz.

TÜRK - İSLÂM SANATLARININ DAYANDIĞI
DÜNYÂ GÖRÜŞÜ
VE
İSTİKBALDE YAŞAMA GÜCÜ*

Beşir AYVAZOĞLU

**Neden sık sık bakarsın böyle Mir'at-i Mücellâya
Meğer sen dahî kendi hüsnüne hayran mısın kâfir**

Yukarıdaki beytin efsâneysi bilenlere hemen Narkissos'u hatırlattığına şüphe yok. Narkissos yâhut Narsis, nergis çiçeğine adını veren mitolojik bir kahraman. Fakat Nedim'in —ve tabii öteki divan şâirlerinin— mitolojiyi bildikleri herhalde söylenemez. Bununla berâber eski şiirimizi açıklamaya çalışanlar, nedense «**nergis**» motifi üzerinde dururken hemen her zaman bu efsânenen söz açmışlardır.

Efsâne gerçekten mânidardır. Mitolojiye göre Narkissos olağanüstü güzellikte ve güzel olduğu kadar mağrur bir delikanlıymış. Onun trajik hikâyesi şâirler tarafından asırlar boyunca defâlarca işlenmiş. Bunlardan en tanınmış **Ovidius**'undur. Ovidius, Narkissos efsânesini **Ekho** efsânesiyle birleştirerek anlatır. Ekho bir **Nympha**, yâni **peri**. Türkçesi «**aksisedâ**» yâhut yankı.

Ekho birgün kırdâ dolaşırken Narkissos'u görür ve delicesine tutulur. Aşkını ilân etmek istemektedir, fakat yaratılışı

* Bu makâle 15.4.1986 da, Kubbealtı'nda aynı adla verilen konferansın metnidir.

buna müsâit değildir; sâdece söylenen sözleri aynen tekrarlayarak konuşabilmektedir. Bu yüzden Narkissos'un kendisini görüp konuşmasını beklemek zorundadır. Narkissos, sonunda peşinde bir gölge gibi dolaşan Ekho'yu hisseder ve «**Orada kim var?**» diye bağırır. «**Var!**» diye cevap verir Ekho. Böylece aralarında dünyanın en garip dialoglarından biri başlar. Fakat sonuçta Narkissos'un ilgisizliğine dayanamayan Ekho ölüp bir kaya parçasına dönüşecektir.

Birgün Narkissos, sıcağın ve av yorgunluğunun verdiği ağırlıkla bir pınarın başında durur ve susuzluğunu gidermek ister. Tam o sırada suda kendi aksini görerek hayran, kalakalır. Bilmeden kendini arzular, bilmeden kendine âşık olur. Bu çâresiz aşkla günden güne mum gibi eriyerek pınarın başında can verir. Ekho ise onun iniltilerini tekrarlayarak uzaktan seyreder sevdiğini. Efsânenin sonu «**Narkissos kendi görüntüsünü kucaklamak isterken suya düşerek boğulur**» şeklinde de anlatılmaktadır. Ve Narkissos öldükten sonra bir çiçeğe dönüşür : **Nergis**.

Narkissos efsânesinden gelen «**narsisizm**» terimi psikolojide «**kendi nefesine hayranlık**» diye kısaca târif edebileceğimiz bir kompleksin teknik adı olmuştur. Psikiyatride ise bir çeşit cinsi sapıklığın özel adı. Nedim, efsâneden büyük bir ihtimalle habersiz olduğu halde, yukarıda verdiğimiz beytinde bu kompleks adını koymadan fevkalâde güçlü bir şekilde ifâde etmiştir. Acaba Doğu'da da kendi kendine âşık olma fikrini taşıyan bir efsâne var mıydı? Mevlânâ'nın Mesnevi'de anlattığı, **Kelile ve Dimne**'den alınmış **Aslanla Tavşan** masalı, Doğu'da ve Batı'da müşterek bir kaynağa dayandığını zannettiğim bu mitten izler taşır. Daha ilgi çekicisi, XVI. yy. şâirlerinden **Kara Fazlî**'nin **Gül ü Bülbül** mesnevisinde, babası Bahar Sultan tarafından Gülşen'e vâli tâyin edilen gül, birgün suda aksini görerek kendi güzelliğine âşık olur. Peki Kara Fazlî Narkissos efsânesini biliyor muydu? Bilse bile, efsâneyi nergise değil, güle yakıştırmış, haklı olarak.

İsmâil Hâmi Danişmend, nergisin gülle birlikte Doğu'ya âit bir efsânesi olduğunu söyler. Bu efsâne, iki çiçek hâline getirilerek kıyâmete kadar ayrılık derdi çekmeye mahkûm edilmiş Nergis adlı bir âşıkla Gül adlı sevgilisinin mâcerâsından ibaretmiş. Bu efsâne açısından düşünüldüğü zaman, **Bâkî**'nin **Kânûnî**

Sultan Süleyman Mersiyesi'ndeki ünlü beyti daha derin bir mânâ kazanıyor :

Gül hasretinle yollara dutsun kulağını
Nergis gibi kıyâmete dek çeksün intizâr

Bilindiği gibi, eski şiirimizde gül, şekli dolayısıyla çok zaman kulağa, nergis ise mahmurluğu dolayısıyla göze benzetilmiştir. Yine Bâkî bir gazelinde :

Cehre gül sine semen çeşm-i mükehhal nergis

Diyor. Esâsen nergisin mest, mahmur, hayran gibi sıfatlarla anılması, yukarıda anlattığımız efsâneyle ilgili olduğu kadar, aynı zamanda, bünyesinde uyuşturucu bir madde taşıması dolayısıyladır. Nitekim Batı dillerindeki **narkoz**, **narkotik** ve benzeri kelimeler doğrudan doğruya **Narkissos** (Narcisse)'ten gelmektedir. Eski şiirimizde nergisin, yâni gözün mahmurluğunu belirten yığınla beyit ve mısra göstermek mümkündür :

Aceb ne bezmde şebzindedâr-ı sohbet idin
Henüz nergis-i mestinde bü-yı hab kokar

Nedim

Niçün dutar gözini nergisün humar ile hab

Şeyhi

Göz niçin mest ve mahmurdur? Bunu bütün eski şâirlerin kapıldıkları bir fantazi olarak değerlendirebilir miyiz? Eski şiirimizi henüz yeterince anlayabildiğimiz kanaatinde değilim. İslâm sanatları, zannedilenden çok daha kompleks bir dünyâ görüşüne ve kâinat duygusuna dayanmaktadır.

Çıplak gözün gördüğü dünyâ, bir var olup yok olma dünyâsıdır, eskilere göre bir «âlem-i kevn ü fesad»dır. Müslüman san'atçı bu kevn ü fesad dünyâsında sürekli bir karmaşa görüyor, açıklanması zor olaylar karşısında metafizik bir korku hissediyordu. Bu, gerçekte her insanın hissettiği universal bir korkudur. Dünyâdaki sürekli karmaşanın ruhlara verdiği ise dayanılmaz bir huzursuzluktan başka birşey değil. Halbuki Allah'ın mükemmel bir kânunluluk olarak kâinatı düzenlediğine inanırız biz. O halde çıplak gözün gördüğü anlaşılmaz yapının, karmaşıklığın ardındaki armoniyi görebilmek için san'atkârın

çıplak gözden daha farklı bir görme vâsitasına ihtiyacı vardı. Huzûru ancak böyle bir vâsıtayla idrak edebilirdi.

Nesneler dünyâsının görünüşteki keyfiliğini, tesâdüfililiğini aşmak ve mutlak olana, yâni kânunluluğa ulaşmak, eşyâya ancak Nâîlî'nin dediği gibi «mestâne» bir nazar atfedip «nukûs-ı suver-i âlemi özge bir temâşâ ile» geçerek mümkündü. Bu da kendinden vazgeçmeyi, benliği aradan kaldırmayı, yâni bir çeşit sarhoşluğu, «humar»ı gerektiriyordu.

Vahdetün şarâbından bir cür'a nûş edeyin
Ene'l-Hak çağıruban dâra gireyin Mevlâ
Yûnus eydür benlügi aradan tarh edelüm
Senin ile bakayın seni göreyin Mevlâ

San'atçı böylece dış dünyânın şekillerinde fazla oyalanmazsınız fenomenlerin iç yüzüne dalmış, görünüşler dünyâsının verdiği huzursuzluktan kurtularak **mutlak-olanın**, yâni **kânunluluğun** verdiği huzûra kavuşmuştur ki, bu bakış tarzının, Nâîlî'nin ifâdesiyle «özge temâşâ»nın pratik neticesi «abstraction»-dur. Yâni «tecrîd»...

Eski şiirimizde göz bunun için mahmurdur. Bunun için antik dünyâda **vakitsiz ölümün** sembolü olan **nergis**, bizde **gözün**, yahut **Mestâne bakışın** sembolü oldu.

Esâsen Narkissos mythos'u estetik bir kategori olarak ele alınabilir. Banedetto Crose, tabii güzellik (tabiat) karşısında estetik haz duyan insanın gerçekte pınar başındaki Narkissos'tan farklı olmadığını söyler. Çünkü insan **tabii objeleri kendi rûhunda meydana gelen ifâdelerle ilgi içine koyarak algılar**. Meselâ güle güzel diyorsak, bu, gülde objektif bir güzellik olduğundan değildir. Güle yakıştırdığımız «güzellik» sıfatı, gerçekte bizim rûhi yaşantılarımızla ilgilidir. Einfuhlung teorisini temellendiren Th. Lips'e göre, biçimlerin güzelliği, «biçimlerde kendi ideal, hür hayâtımı yaşayarak onlardan haz duymamdır.»

«Aşk Estetiği» adlı çalışmamda, antik san'atları ve Rönesans'tan sonraki Batı san'atlarını, ilk defâ **Aristo** tarafından temellendirilen «mimesis» kavramı etrafında ele alarak tahlil etmeye çalışmıştım. Mimesis'in tabii neticelerinden biri de **natüralizmdir**. Fakat burada natüralizm kavramını, genellikle anlaşıldığı mânâda değil, **Wilhelm Worringer**'in anladığı mânâda kullanıyorum. Worringer, Soyutlama ve Einfuhlung'da einfuh-

lung temâyülünün pratik neticelerini «stil» kavramının tam karşısına koyduğu natüralizm etrâfında ele alır.

Einfuhlung, en kısa ve net târiifiyle «bir objede kendi kendimizden duyduğumuz haz» demektir. Bu bakımdan **abstraction**'un tam karşı kutbunda bulunur. Yâni **estetik haz** duyduğumuz bir obje, söz gelişi bir gül, tıpkı efsânedeki pınar gibidir, bizlerse karşısında kendi güzelliğine âşık olan Narkissos'larız. Kısaca «**einfuhlung**» bir nevi narsisizmdir.

Bununla berâber einfuhlung bütün insanlarda müşterek bir psikolojidir, fakat her zaman abstraction temâyülüyle birlikte bulunmaktadır. Kültürel yapılar ve dünyâ görüşleri, özellikle san'atçıları, kendi yapı özelliklerine göre, bu temâyüllerden birine yöneltir. Doğu kültürlerinde abstraction temâyülünün hâkim olduğunu biliyoruz. İslâm kültüründe de, bilhassa putperestliğe karşı verilen amansız mücâdelenin sonunda, einfuhlung temâyülünün köreldiği ve müslüman zekâsının abstraction'a kaydıği rahatça söylenebilir.

Ne var ki bunun tabiatı, yâhut Hintlilerin tâbiriyle «Mâya»yı ortadan kaldırmak mânâsına gelmediği de bir gerçektir. Aynı mücâdelenin şuûrunu Ortaçağ Hristiyanlığı'nda da görürüz. Fakat Hristiyanlık einfuhlung'a karşı direnirken (**ikonaklazm hareketi bunun en müşahhas örneğidir**), Seyyid Hüseyin Nasr'ın da belirttiği gibi, tabiatı Tanrı'nın temâşâ edilmesini engelleyen bir perde gibi görerek tabiat-üstüyle arasına kesin bir çizgi çeker, âdetâ tabiatı yok sayar.

Halbuki müslümanlar natüralizme, dolayısıyla einfuhlunga karşı savaşıırken hassas bir denge kurmuşlardı. Nitekim Kur'an'da tabiatın bütün birimlerine, Kur'an'ın birimlerine paralel olarak âyet adı verilmiş ve müslümanlar sürekli âyetlere bakarak murâkabeye dâvet edilmişlerdir. Hristiyanlıktaki aşırı görüşün aksine, müslümanların nazarında tabiat, mutlak güzelliğin temâşâ edilmesini engelleyen bir perde olarak değil, **metafizik gerçeklikleri aksettiren bir ayna** olarak kabul edildi. Bir başka deyişle tabiat, kendi kendimizden haz duyduğumuz bir pınar değil, ilâhî güzelliği, Allah'ın cemal sıfatını aksettiren pırıl pırıl bir **aynaydı**. Gül Tanrı'nın güzelliğini aksettiriyordu, bizim değil. Zâten murâkabe hâli kendi kendinden vazgeçmeyi, yâni mânevî sarhoşluğu gerektiriyordu : «**Senin ile bakayın seni göreyin Mevlâ**».

Tevhid inancının en aşırı yorumu olan «Vahdet-i vücûd» doktrini, temâşâ eden süje'yi de ortadan kaldırıyor, sâdece temâşâ edilenin var olduğunu söylüyordu.

Ma ademhayim ü hestihay-i mâ
Tu vücûd-ı mutlaki fâni mâ

.....

Lezzet-i hesti nümûdi nist râ
Âşık-ı hod kerde bûdi nist râ

«Biz yoğuz, varlıklarımız da yoktur. Sen fânilikte görünen vücûd-ı mutlaksın. Sen varlık lezzetini yoklukta gösterdin. Sonra yok olanı kendine âşık ettin (Mesnevi)».

Önce duyularımızla algıladığımız obje bizden bir aktivite ister. Süjeyle obje arasındaki yakınlık bu aktiviteden doğmaktadır. Bu yakınlığa «estetik haz» adını veriyoruz. Einfuhlung dediğimiz hâdise bundan başka birşey değildir. Fakat tabiata bir Budist, bir Taoist, bir Hristiyan, bir Müslüman gibi bakan insan bu noktada kalmayacak, önce kendinden vazgeçerek **saydam Mâya'nın**, yâhut bu **gölgeler dünyâsının** ardındaki gerçekliği görmek için murâkabe yoluyla obje'nin aktivitesini arttırmaya çalışacaktır. Şimdi yalnız obje vardır. Fakat aktivitesi artmış, gizlediği güzellikleri, süjeyi de içine alarak, yâni obje ve süje ikiliğini ortadan kaldırarak mutlak güzelliği ifşâ etmiştir :

İkilik gitti buldılar vahdet

Kara Fazlı

Einfuhlung merhalesinde kalan bir san'atçının tuvaline aksettireceği gülün dış biçimidir; halbuki **gülün içyüzüne** dalan san'atçı, onun **biçim kânûnuna** ulaşacaktır. Elde edilen biçimin artık gülle bir ilgisi yoktur; **san'atçı gülden hareket etmiş olsa bile, ulaştığı biçim, bütün biçimlerin ilk prensibidir.** Bu bakımdan güle benzemesi, gülü hatırlatması bile gerekmez. Çünkü gülden değil de nergisten hareket etseydi, yine aynı neticeye ulaşacaktı. Çünkü varlık bir'den doğmuş, bir'in kendi kendini çoğaltmasıyla sayısız biçimler doğmuştur.

Murâkabeci tabiat anlayışı neticesinde ulaşılan biçimler mücerred inorganik biçimlerdir, **bir nevi kristalizasyondur.** Massignon'un da bahsettiği cansızlaştırma ameliyesi burada karşımıza çıkıyor. Marksist bir estetikçi olan Ernst Ficher, kris-

tallerden bahsederken, eski Mısır süslemeleriyle kristaller arasındaki şaşırtıcı benzerlikten söz açar. Fakat kristalleri bilinen Marksist - Materyalist anlayışla açıklayarak, kristalizasyonun maddenin durumundaki sürekli değişmelerin geçici bir sonucu olduğunu söyler.

Müslüman san'atçının karakteristik davranışı, objede **immanent** olanı araştırmaktır; immanent olan aynı zamanda **transcendent** olandır. Transcendent'i ifade ise, ancak yüksek derecede bir **abstraction**'la mümkün olabilir.

Kısaca şöyle özetlenebilir; san'atçı görünüşündeki karmaşa dolayısıyla huzursuzluk duyduğu nesneler dünyasını geçer, tek tek nesneleri alarak bütün tesadüfîliklerinden temizlemek suretiyle mecbûri mutlak değerler hâline getirmeye, yani sonsuz çeşitliliğin ardındaki birliğe (**kesrette vahdete**) ulaşmaya çalışır.

Greko-Latin ve Rönesans'tan sonra Batı san'at geleneklerinde «*einfuhlung*» temâyülü hâkimdir. Bunun için modern estetik teorilerinin büyük bir kısmı bu temâyülden hareketle kurulmuştur. Yani estetik haz, süjenin davranışıyla ilgili olarak ele alınmış olduğu için, bu estetik teorileri daha çok psikoloji hüviyeti taşırlar. Çiçek resmi yapan Batılı bir ressamın tavrıyla, aynı çiçeğin biçim kânûnuna ulaşmaya çalışan, bir başka deyişle objede immanent olanı araştırmak gayesiyle onu âdetâ teşrih masasına yatırıp kesen, biçen, cansızlaştıran, stilize ederek mücerret formlara ulaşan Müslüman san'atkârın tavrı, birbirinden çok farklıdır. Birisi **benzerini yapmanın** (mimesis/ ve reproduction'un) peşindedir, diğeri **cevherin**, transcendent olanın.

*
* *

Nesnelerde, Tanrı'yı değil de kendi güzelliğini temâşâya başladıktan sonra, anlattığım «**realite kavrayışı**»nın bir sonucu olan san'atlarımızda da çözülme başlamıştır. 18. asırdan itibaren kendi kendimizden şüphe etmeye başlarız. Bu şüphenin izleri mimâriden resme (meselâ, **Levni**), süsleme san'atlarından mûsikîye kadar bütün san'atlarımızda görülür. Tanzimat ise bu şüphenin kesin bir inanca dönüştüğünü göstermektedir. Gözlerimizi Batı'ya çevirince gördüğümüz; kendi içinde devamlı değişen bir Batı değil; hantal, hiç değişmeyecek zannedilen bir

Batı'ydı. Halbuki Batı, sonu gelmez iştihâsıyla, vardığı hiçbir noktada beklemeksizin **daha yenisine** koşuyordu. Biz tabiatı Rönesans san'atçıları gibi görmeye başladığımızda o, neredeyse **fotoğraf makinasını** icâd etmek üzereydi. Nitekim fotoğraf makinası, kısa zamanda, göze dayanan gerçekçiliği, yâni, tabiatı taklit esâsına dayanan, objede kendi kendimizden haz duyma esâsına dayanan gerçekçilik anlayışını eskitmiş, böylece tabiata esir olmaktan kurtulan san'atkârlar yeni yeni yollar aramaya başlamışlardı. 19. asrın sosyal hareketliliğine paralel olarak, bütün san'at gelenekleri altüst ediliyor; ihtilâlcî, hiçbir kâideyi tanımayan, akademizmi reddeden yeni san'at anlayışları doğuyor ve Doğu san'atlarında çok sıkı kâidelere bağlı olarak yönelinen ideale, kâideler kırılarak gidiliyordu. Artık, modern san'atta da önemli olan gülün dış biçimi değil, biçim kânûnuuydu. Söz-gelişi; **Kübizm'in, Sürrealizm'in**, hattâ onlardan bazı yönleriyle farklı olmakla berâber, **Empresyonizm'in** gâyesi, «**tabiatın esâretinden, tabiatın dış formlarından kurtulmak**» şeklinde özetlenebilir.

Türk aydınları, bu gelişmelerin farkına varınca Batı'nın modern san'at anlayışlarıyla İslâm san'atları arasında kesişme noktaları aramaya başladılar. Fakat geçmiş, artık sâdece bir etnografik malzemeler yığını hâline gelmişti, **bugünün içinde devam etmiyordu**. Devamlılığımız kesintiye uğramıştı ve kendi bakış tarzımızı yitirdikten sonra, tabiata henüz tam bir Rönesans zihniyeti ile bile bakabilecek bir seviyeye gelememiştik. **Yâni; kendi bakış tarzımızı kaybettiğimiz gibi yeni bir bakış tarzı da kazanamadık**. Dolayısıyla; geçmişle kurabileceğimiz bütün münâsebetler, şekli olmaktan öteye geçemedi. Halbuki Batı'da Rönesans; **Hristiyan** geleneğine, **Greko-Lâtin** geleneğini aşmak ve akli yüceltmek mânâsına gelmekle berâber, büsbütün bir kopuşu değil, bir nevi mecrâ değiştirmeyi ifâde ediyordu. Yâni Hristiyanlık, endüstri çağına kadar, özellikle san'at ve edebiyâtın asıl kaynağı olma niteliğini devam ettirmiştir.

Bizde ise bu kopuşun **pek ânî** olduğunu görürüz. Hızlı teknolojik ilerleme ve insanın eşyâ ile an'anevî münâsebetlerinin gitgide değişmesi, yepyeni problemlerin ortaya çıkmasına; san'at ve edebiyatta ise yeni ilgi sâhalarının açılmasına sebep olmuştur. **Bizde aydınlar, toplumumuz tarafından yaşanmadığı için sancısını çekmedikleri bu problemleri san'at ve edebiyâtımız adına vakit geçirmeksizin ithal etmişler ve kendi gelenek-**

lerini sürekli kılacak yerde, bu problem ithâlini sürekli kılmışlardır. Bizde; Batı'da ne zaman bir san'at anlayışı çıkmışsa hemen onun, yeni tâbirle, **izdüşümleri gibi çıkışlar** olagelmıştır. Batılı san'atkâr, yaşadığı toplumun, kendisini de kuşatan bir takım problemleri olduğu için, **spotane** (kendiliğinden) **bir hareket olarak ortaya çıkıyordu** ve bu problemlere karşı isyân ediyordu. İsyân ederken, kendi çıkışının, kendi tavır alışının da felsefesini yapıyor, estetik prensiplerini ortaya koyuyordu. Bizim san'atkârlarımız ve fikir adamlarımız hiçbir zaman Batılı san'atkârların yaşadığı bu sancıları yaşamadıkları halde, aynen taklid etmiş, üstelik bir de şimdiye kadar düşülen hatâları mâzur göstermek için, eski san'atlarla, bu modern gelişmeler arasında bir takım bağlantılar kurmaya çalışmışlardır. «İslâm san'atları soyuta yönelmişti. Batı san'atlarının da bugün yöneldiği soyut ideallerdir. O halde; mâdemki bizim geleneğimizde soyut vardır, biz de Batı'nın soyut anlayışlarını hiç tereddüt etmeden kabul ve tatbik edebiliriz» diye düşünmüşlerdir... Böyle bir şey mümkün değildi. Çünkü dünyâ görüşümüz değişmişti. Artık tabiata eskiden baktığımız gibi bakamıyorduk. Üstelik birikimle irtibatımız kesilmişti. Yâni; ayağımızı basıp hamle kılacağımız bir yer yoktu. «Sıçramak için, ufuk değiştirmek için bile bir yere basmak lâzım» diyor Tanpınar... Basacak yerimiz kalmamıştı...

Tanpınar'ın güzel bir tesbiti var: «...Hükümdarlığının 25. yılında II. Abdülhamid'e bir tebrik arızası gönderilir. Som altın bir sayfaya en nâdide mücevherlerle yazılmış bir arızadır bu... Hiç bir inkirâzın kendini bu kadar parlak bir şekilde anlatabileceğini düşünemiyorum. Yazı san'atı, sanki zamanla kaybettiği şeylerin hepsini zarâfette ve kullandığı maddenin kıymetinde kazanmaya çalışmaktadır. Yâhut sâdece süs olabilmek için onların hepsini inkâr eder. Öyle ki; Yâkud'dan Yesârizâde'ye kadar ve kendisinden sonra gelenler de dâhil, sözü mücevher yapanların hepsi bu küçük mücevher parçasında ve onun birbiriyle çatışan pırıltılarında mumyalanmış gibidirler.» Tanpınar, bu arızayı gördükten sonra birçok yazı üstâdı ve birçok şâheser tanıdığını fakat hepsinin kendisiyle bu temmet (bitiş) işâreti altında konuştuğunu söyler. Daha sonra **Mustakîmzâde'nin «Tuhfetü'l-Hattâtin»de «her harfi bir meleğin beklediğine»** dâir söylediklerini hatırlatarak, bu som altın sayfaya nâdide mücevherlerle yazılmış arızada kaybolan şeyin işte, bu olduğunu

ilâve eder... Bu mektuptan sonra yazı san'atı epeyce istihâle geçirdi. Hattâ eski yazı hayattan çekilince bir nevi müdâfaa hissiyle tekrar büyük âbidevî şekillere dönmeye çalıştı. Fakat yanı başında bekleyen **melek**; büyük mânâsında; **kültür ve medeniyet** bulunmadığı için sâdece asil bir hendese olarak kaldı.

Şunu söylemek istiyorum : Bir san'at, doğrudan doğruya ar-
dında bulunan kültürün, dünyâ görüşünün, felsefenin, estetiğin
tabiî bir sonucu olarak ortaya çıkar. Yâni, bir san'at eseri or-
taya konulduğunda, aslında o san'at eseri, bütün bir toplum ta-
rafından yaşanan bir olaydır, kendiliğindendir. Onu bekleyen
melekler, yâni, onun ardındaki kültür ortadan kalktığı zaman
bizim elimize sâdece bir takım şekiller kalır.

«Türk San'atlarının istikbalde yaşama gücü» meselesi üze-
rinde düşünürken, Tanpınar'ın, özellikle bu tesbitlerini hatırla-
mak gerekir...

«Bizim san'atlarımız» dediğimizde, aklımıza; mimârî, müsi-
ki, tezhip, hat, çinicilik vs. geliyor. Bunlar hep bir dünyâ görü-
şünün, bir realite kavrayışının ifâde vâsıtaları oldukları için,
eğer, o dünyâ görüşü şu anda da yaşanıyorsa varolabilirler. Ak-
si halde, sâdece şekil olarak devam ettirmiş oluruz. Yâni bir
bakıma bekçiliğini, muhâfızlığını yapar, **müzeci** hüviyetinde
kalırız.

Yaşatmak nasıl mümkündür?

Yaşatmak tekrar, o harflere kendi meleklerini dikmekle
mümkün olabilir. Sâdece şeklin tekrarlarından ibâret bir de-
vamlilik sonuna kadar gitmez kanâatindeyim.

Yeni Bir Tehlike : KÜLTÜR TERÖRİZMİ

John HALFORD

Son beş yıl içinde —zâten mâsum olmayan— Amerikan eğlence endüstrisi daha da kötü bir yola düştü. Birkaçı müstesnâ, filmler ve pop müziği imâ yoluyla anlatmak yerine, ırza geçme, uyuşturucu alışkanlığı, cinsel sapıklık ve şeytana tapma konularını açıkça işliyorlar.

Değinilmeyen hiç bir konu kalmamıştır. Şarkı sözleri veya bir senaryo için tiksindirici, isyan ettirici, utandırıcı sınır tanınmıyor. Hâlen Amerika'da çevrilen filmlerin yarısı «yetişkinler» için yapılıyor. Oysa işin en acı yanı, bu korkunç hikâyeler gençlerin ilgisini çekmeyi amaçlamaktadır. Bütün bir genç kuşağın ahlâk değerlerine indirilen darbenin zararlarını hesaplamak imkânsızdır. Fakat bunun tesiri yalnız Amerika'da görülmemektedir. Amerikan gösteri san'atlarının yaygınlığı, bütün dünyâyı etkisi altına almaktadır. Şiddet olayları, müstehcen konular ve cinsi sapıklık bu kanal ile dünyanın her ülkesine sızmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerin kültür dengesini bozmaktadır. Eğitimciler ve aydınlar bu istilâyı «kültür sömürgeciliği» diyerek eleştiriyorlar, halbuki buna daha ziyâde «kültür terörizmi» denebilir.

Bir uçak kaçırın veya kalabalık hava alanına bomba yerleştiren terörist, amacına ulaştığı sürece kime ne zarar verdiğini düşünmez. Mâsum insanların parçalanmaları veya ömür boyu sakat kalmaları onu hiç ilgilendirmez. Sanki kültürel terörizm farklı mı? Onun da maksadı para kazanmak. Onun si-

lâhları para getiren bir film, bir video kaseti veya yeni bir şarkı olabiliyor. Aynı şekilde en aşağılık duyguları harekete geçirdiği, veya genç beyinleri zehirlediği, veya zâten problemlili insanları yıprattığı onun umurunda mı? Para kazandığı sürece kültürel teröristin gâyesi gerçekleşmiş demektir ve bunu devam ettirecektir.

Çok şükür ki bütün prodüktörler, şarkı yazarları ve artistler kültür teröristi olmadılar.

Fakat gelişmekte olan milletler, kültür terörizmi karşısında çoğunlukta **müdâfaasız** kalıyorlar; **salgın bir hastalık** gibi yayılan bu **kültür sızmasına**, ileri toplumların genç kuşaklarını dahi yıpratan tehlikeli cereyanlara açıktırlar ve bunun tesirinden kurtulamazlar.

Her türlü modernleşme hareketi bir miktar tehlike taşır; ama bâzı yerde bu risk göze alınabilir; özellikle hayat seviyesinde ve fikir sâhasında bir ilerleme getiriyorsa. **Fakat yoksul ülkeler, Batı medeniyetinin kötü yanları ile temas edince zararları kazançlarından daha fazla olur.**

Bunun tipik bir örneğini Hindistan'da görüyoruz. Bir köyün yaşlılarından birisi yıllardır o yörede yapılan dansın kaybolmakta olduğundan yakınıyordu. Gençler radyo ve teype alıncaya, başka bir kültürün temposuna ayak uydurup eski danslarına ilgi göstermemişler. Eski dansların mürekkep hareketleri ve ağır temposu, yeni pop müziğinin sürükleyici ritmi ile boy ölçüşememiş. Gençlerin kültür miraslarının korunmasına karşı bir ilgi duymadığını gören yaşlılar kırıngındılar. En üzücü tarafı ise ananevi dansların bu yüzden yok olmasıydı.

Fakat kayıpları sâdece gelenek dansları değildi. Bu yabancı kültür ve teknoloji köye girdiği zaman, iki kuşak arasında daha önce var olamayan ölçüde bir mesâfe yaratıyordu. Eskiden gençler, yaşlılardan birşeyler öğrenir ve onların bilgilerine karşı saygı duyarlardı. Zamânı gelince yaşlılardan devraldıkları gelenekleri üstlenip, kendilerinden sonra gelecek kuşaklara aktarmaya hazırlıklı idiler, yoksul olmalarına rağmen haysiyetli ve muntazam bir hayatları vardı.

Yüz yıllar boyunca süregelen yaşlılara saygı, yardımseverlik, yakın âile ilişkileri ve eski geleneklere bağlılık gibi değerler, birden bire koparılıyor ve **gençler sahte bir kültürün esiri oluyorlardı.** Anne ve babalar çocuklarının benimsediği bu yeni

değerlere yabancı kaldıkları için, kendi çocuklarına bir şeyler aktaramıyorlardı. Pek tabii ki, bu çocuklar da büyüdüğü zaman kendi çocuklarına bir şeyler veremeyecekler, çünkü dâimâ değişen pop kültüründe hiç bir şey kalıcı değil ki.

Bu hikâye Asya, Afrika, Güney Amerika ve Güney Pasifik adalarında defâlarca tekrarlanmıştır. Burma gibi bâzı ülkeler, yirminci yüzyıla sırt çevirerek kendilerini korumaya çalışmışlardır. İran, bir ara bütün kapılarını açmış, sonradan gerisin geriye 12. yüzyıla dönüş yapmıştır.

Çinliler kapılarını dışa daha temkinli açıyorlar. Önceleri bâzıları ülkenin kapitalizme fazla yöneldiğini söylemişse de ekonomik tecrübeler başarı ile sonuçlanmıştır. Ama Batı'ya açılan kapıdan Batı dünyasının istenmeyen cereyanları da girmektedir.

Çin'in pragmatik lideri Deng Xiaoping şöyle demiştir: «Fare yakaladığı sürece, kedinin ne renk olduğu bizi ilgilendirmez». Fakat iyi bir fare yakalayıcısının bile pireleri vardır. Çinliler açık kapı politikasıyla Batı dünyasının arzu edilmeyen yönlerinin girmesini istemiyorlarsa, çok dikkatli olmaları gerektiğini bilmektedirler ve aç gözlülük, namussuzluk, sömürü gibi «kapitalist günahları»nın halkı hâlâ etkileyebildiğini, gençliğin dürüstlük gibi değerlerinin kaybolmasını önleyemediklerinin şuurundadırlar.

Geçen yıl Çinliler bir İngiliz «rock grubu»nun ülkelerine gelmesine izin vermişlerdi. Müzisyenlerin seyircileri polise karşı kışkırtmaları görevlileri hayret içinde bırakmış, lâkin grup geri gidene kadar davranışlarına tahammül etmişlerdi. Gittikten sonra rahat nefes almışlardı. Bunu tâkiben Avustralyalı başka bir müzik topluluğunun konserleri ertelenmiştir.

Üçüncü dünyâ okurlarının yürekleri biraz olsun ferahlayabilir. Zirâ Amerika'da hâlen gittikçe artan şiddet ve sapıklık olaylarına karşı devletin müdâhele edip etmemesi tartışılmaktadır. Başkan Reagan bu mevzûda şöyle demiştir: «Sanmam ki atalarımız müstehcen neşriyat yapan kimselerin haklarını, ana ve baba haklarından daha üstün tutsunlar, şiddetin ve kötü niyetli kimselerin çocuklarımızla istedikleri gibi oynamalarına izin versinler.» Fakat iş bu kadar kolay değil.

Hürriyete saygı ilkeleri ile gurur duyan bir ülkede, anayasa aykırı bir kânun çıkarmak, (topluma zarar veren bir insan olsa bile) insan haklarına tecâvüz diye damgalanır.

Kuşkusuz bütün suç yalnız Amerika ve İngiltere’de değildir. İskandinav ülkeleri, Batı Almanya ve diğer Avrupa memleketleri de aynı suçları işlemektedirler. Fakat dünyâya en çok tesir eden Amerikan kültürüdür. Kopenhag’dan Cape Town’a, Karakas’dan Kalküta’ya kadar herkes Amerikan televizyonunu ve filmlerini seyrediyor, Amerikan müziğini dinliyor, Amerikan dergilerini okuyor, Amerikan eşyasına sâhip olmak istiyor ve Amerikan modasını tâkip ediyor. Hiç bir millet böyle bir kültürel darbe yapmamıştır.

Anglo Saksonların dünyâda çok önemli bir yeri vardır, bu bir rastlantı değildir. Amerika ve bir zamanlar büyük olan Britanya her zaman fazlasıyla lûtfâ mazhar olmuşlardır.

«Güzel Amerika» adlı ilâhîde «Allah sana lûtfetti» der. Hâkikaten Allah, hem Amerika’ya, hem de Britanya’ya lûtfetmiştir, ama lûtufla berâber mesûliyet duygusu da olmalıydı. Üçüncü mısra şöyle devam eder: «Rûhuna kendin hâkim ol, hürriyetini kânunla koru». Bugün bâzı Amerikan ve İngiliz ruhlarından dökülenler, kendilerine hâkim olamadıklarını belli ediyor. Övgülere mazhar olan «hürriyet» ise Sodom devrinde ve Roma İmparatorluğu’nda bile eşi görülmemiş mânevî pisliğin yayılmasına izin veriyor.

Bu büyük milletler, insanlığa verebilecekleri nice iyi yönleri varken, niçin kendilerinin bu kadar çirkin ve kötü temsil edilmelerine izin veriyorlar?

Hava alanlarında uçak kaçırmaya teşebbüs edecek teröristlere karşı sıkı tedbirler alıyoruz. Fakat kültür teröristleri cezâ korkusu duymadan, mânevî değerleri çökerken silâhlarını rahatça kullanabiliyorlar.

Amerika ve İngiltere başlarına ne gelirse hak etmiş olacaktırlar. Zirâ bütün dünyâ onların ekranlarından, artistlerin cinâyet, zinâ, ırza geçme olaylarını sergilemelerini seyrediyor; şarkıcıları ise milyonlarca radyo ve kaset teyp’den müstehcen şarkıları haykırarak Allah’la zâten başı dertte olan insanların millî günahlarını daha da arttırıyorlar.

MİLLET HAYÂTININ DEVÂMINDA

SOSYOLOJİK DİRENME

Ali Murad DARYAL

Terkos suyu ile Hamidiye suyunu bir kaba bırakırsak hemen karışır. Bunun gibi başka zeytinliklerden toplanmış ayrı yerlerde imal edilmiş değişik vasıftaki zeytin yağı yine aynı kolaylıkla birbirine karışır. Yine başka cinslerden elde edilmiş değişik evsaptaki süt tekrar diğerleri gibi aynı rahatlıkla karışır. Bunlar birbirleriyle karışırlar. Zîrâ aralarında karışmalarına mâni olacak büyük faklar yoktur. Müşterek husûsiyetlere sâhiptirler.

Fakat bunları bir diğeriyle karıştırmaya kalkacak olsak değişik neticeler elde ederiz.

Bunlardan meselâ suyu, zeytin yağı ile karıştırmaya kalktığımızda, karışmadığını görürüz. Bu iki sıvının bir kab içinde birbiri karşısında varlığını koruyabildiğine şahid oluruz. Fakat buna mukâbil bu suyu süt ile bir kaba bıraktığımız zaman diğerinin aksine hemen karıştığını müşâhede ederiz. Bu kabda artık iki ayrı madde yoktur. Su süt olmuştur. Zeytin yağı karşısında varlığını koruyabilen su, süt ile berâberliğinde benliğini koruyamamıştır.

Bu tablo bizi, su ile zeytin yağının birbiriyle karışmamasındaki **direnme** gücünün ancak zeytin yağından geldiği sonucuna götürür.

Bu durumda, su için, zeytin yağı karşısında bir tehlike yoktur. Bahis konusu tehlike, kendisini içinde eritmeye hazır süt karşısındadır.

Bundan sonra artık, su için tâkib edilmesi gereken bir tek yol kalmış oluyor : Karşılaşma ihtimâli olan her sınıfın kendisini eritmek istemeyeceğini ümit etmek yerine, başkaları içinde erimeyecek şekilde vasıflar kazanmak.

Târih boyunca yapılacak bir araştırmada kültürlerin bu üç sınıfın vasıflarını sosyolojik çerçeve içinde tekrarladıklarına şahid oluyoruz.

1 — İçe dönük, fakat dışa kapalı kültürler. Bu cemiyetler kendinden olmayan herkese ve her yabancı kültüre kendisini kapamıştır. Ne başka cemiyetler içinde erirler ve ne de başkalarını kendi içinde eritmek isterler.

Bunun en mükemmel tipini **Yahudi Kültürü** temsil eder. Bunlar ne başka cemiyetler içinde erirler ve ne de başkalarını kendi içlerine kabul ederler. Kişinin yahudi ana babadan doğması ve evlilik aktinin bir hahamın önünde, ancak onun tasdikiyle vukû bulmuş olması şarttır.

2 — İçe bağlı, fakat dışa açık kültürler. Bu cemiyetler kendinden olmayan bir kimseyi ve kültürü içine alıp eritip, onu kendinden yapan bir yapıya sâhiptir.

Bunun en mükemmel tipini Hristiyan kültürü temsil eder. Hristiyan cemiyetler kiminle karşılaşırlarsa hemen onu, o olmaktan çıkarırlar, asimile ederler.

3 — İçe bağlı olmayan, fakat dışa açık kültürler. Temâsa geçtiği kimseleri alıp, eritmek yerine, kendisi her karşılaştığı cemiyet içerisinde erimeye müsâit kültürler. Bu tipin örneklerini ibtidâi kültürler teşkil eder. Bu kültürler karşılaştıkları kimseleri bünyesine alıp eritemedikleri gibi, temâsa geçtikleri her yabancı kültür içinde erimeye müsâittirler.

Bu durumda birinci tip kültürler, ikinci ve üçüncü tip kültürler için doğrudan doğruya bir tehlike oluşturmazlar. Bunun zıddı yine doğrudur : İkinci ve üçüncü tip kültürler de bu birinci tip kültürler için bir tehlike göstermezler.

Bu noktadan sonra artık çalışmamızın ağırlığını diğer iki tip kültür teşkil edecektir. Çalışmalarımız bu iki kültür gurubunun münâsebetlerinde gösterdiği gelişme istikâmetinde olacaktır.

Hakikaten ikinci tip kültürün hedefini üçüncü tip kültürler teşkil eder. Her ne kadar normalde kültürler arası ilişkiler çift taraflı gelişirse de, bu iki kültür gurubu arasındaki münâsebet

tek taraflı kalacaktır. Tabii bu münasebetlerin tek taraflı kalması, bir taraf için büyük tehlikeler gösterecektir. Her halde bu tehlike ikinci tip kültürlerin taarruzuna uğrayacak üçüncü tip kültürler için bahis konusu olacaktır. Ayrıca bu üçüncü tip kültürler, yapılarıyla bu istilacı kültüre âdetâ müsaade edeceklerdir.

Söyle ki, bu iki çeşit kültürden her ikisi de dışa açıktır. Fakat bu iki dışa açıklık, birbirinin zıddı hüviyet taşır. Birinin dışa açıklığı başkalarını kendi içinde eritmek tarzında tecelli eder. Bir diğərinin dışa açıklığı temâsa geçtiğı kültürler içinde ancak erimek şeklinde tezâhür eder. **Burada en önemli fark ie bağılı olmak veyâ olmamaktır.**

Bu durumda üçüncü tip kültürleriin takib edilecek bir tek yol kalıyor: Temâsa geçtiğı her ktre kendisini içine alıp eritmemesini ondan ricâ etmek (!) yerine, kendisine hussiyetler kazandırmaya çalışmak. Bunun için şâyet elinde malzeme varsa bunları değerlendirecektir. Eğer hazırda yoksa, bulup çıkarmalıdır. Bunları ayrı ayrı keşf etmelidir. Şâyet o kadar da bir şey yoksa bunları kendi bünyesine en uygun tarzda icad etmelidir. Ne olursa olsun kendisine âit bir takım hussiyetler, önemli farklar bulmalıdır. Bu onun var olması bakımından şarttır.

Sâdece bir tek hussiyetin bie cemiyetlerin erimemesinde ne kadar önemli olduğunu, bugünü hâlâ yaşanan târihten öğreniyoruz.

Bugün Amerika'da bir zenc meselesi vardır. Halbuki yapılan araştırmalar Amerika'ya glen bir yabancının en fazla üç kuşakta eridiğini göstermektedir. Bu takdirde Amerika târihi kadar eski olan bu zenci nüfsın, bugüne kadar varlığını korumasına ve hattâ bir problem olarak ortaya çıkmasına sebep olan âmil nedir? Bir iki kuşakta eriyen yabancılara karşılık, aynı dili konuşan ve aynı din (=Hristiyanlığa) inanan bu insanların benliklerini korumalarına sebep ne olmuştur?. Onları eriyip yok olmaktan kurtar, kendi ayrılıklarını idrak etmelerine yol açan hussiyetler nelerdir?

Bunun cevâbı açıktır. Zencilerin derilerinin siyah olması. Bu kimseler ellerine yüzlerine, vücutlarına baktıkça ve derilerini siyah gördükçe vatanları Afrika'yı hatırlayacaklardır. Tâ oralardan buralara esir olaak getirilen dedelerinin çektiklerini an be an, zaman be zaman yaşayacaklardır. İçinde bulunduk-

ları cemiyetten her şeyleriyle ayrı olup, daha başka bir cemiyete âit olduklarını, başka bir dünyânın insanı olduklarını dâimi sûrette idrak edeceklerdir. Bu insanların derileri, onlara kendi menş'elerini ve kendi benliklerini hatırlatan bir münebbihittir.

Buradan şu neticeye varabiliriz ki, deride olsun bir ayrılık, zencilerin asırları aşan zamandan beri varlıklarını korumalarına yetmiştir. Biz, bu gerçeği düşüncelerimizi zenginleştirmesi bakımından fazla problemlerle takviye edebiliriz.

Bir merhem olsaydı da sürülünce derinin siyahlığı zâil olsaydı, her halde bu kimseler bugüne kadar varlıklarını koruyamazlardı. Bunun gibi, meselâ, bu kimselerin gözlerinde **renk** mefhûmu olmasaydı bu insanlar yine bu kadar asır benliklerini sürdüremezlerdi.

Ayrıca bu iki gurup nsandan gerek siyahlar, gerek beyazlar hem kendilerini ve hem de karşısındakileri idrak edecek yerde sâdece kendilerini idrak etselerdi, her halde, mesele çoktan bitmiş olurdu. Siyahlar karşılarındakileri kendileri gibi siyah kabul edecek, beyazları siyahları kendileri kadar beyaz sanacaktı.

Bunun tersine bu iki grup insan sâdece karşısındakini idrak etseydi mesele yine çözülmüş olacaktı. Siyahlar ancak beyazları idrak ettikleri için kendilerini beyaz kabul edecek; buna mukâbil beyazlar, ancak siyahları idrak edecekleri için kendilerini yalnız siyah sanacaklardı.

Böylece aralarında asırlardan beri renk ayrımından husûle gelmiş kavga bitmiş olacaktı.

Biz bu ihtimallerden şunu anlıyoruz ki, bir erimenin ve eritmenin vukû bulması için **iki tarafın mevcûdiyeti şarttır**.

Bu noktaya geldikten sonra artık, kültürlerin birbiri içinde erimeme kabiliyetini ön safalardaki misallerden ve bahis konusu gerçeklerden hareketle formüle edebiliriz :

AYIRICI VASIFLAR

$$\text{Direnme Gücü} = \frac{\text{AYIRICI VASIFLAR}}{\text{BİRLEŞTİRİCİ VASIFLAR}}$$

Bu orantıda üç ihtimal mevcuttur :

- 1 — Payın Paydadan büyük olması, $\text{pay} > \text{payda}$
- 2 — Payın Paydaya eşit olması, $\text{pay} = \text{payda}$
- 3 — Payın Paydadan küçük olması, $\text{pay} < \text{payda}$

Bu orantıda **Direnme Gücü'nün** tam sayının altına düşmesi için her halde **Pay'ın Payda'dan büyük olması şartı** vardır.

En azından **Pay'ın Payda'ya eşit olması elzemdir. Payda'nın daha büyük olması hâlinde Direnme Gücü sıfıra yaklaşacaktır.** Bu netice erimenin artık tam mânâsıyla başlamış olduğuna işâret edecektir.

Biz burada hemen, kurduğumuz orantıyı tehdit eden bir suâle cevap bulmak durumundayız. Öyle ya! Bu orantı niçin böyle kurulmuştur? Daha başka türlü de kurulabilirdi. Bunun cevâbı orantının limit durumlarında saklıdır.

Pay olarak «**AYIRICI VASIFLAR**» sıfır olursa, «**BİRLEŞTİRİCİ VASIFLAR**» kaç olursa olsun, sıfırın bir sayıya bölümü sıfırdır. Bu durumda artık, **Direnme Gücü sıfır olacaktır.** Ayırıcı vasıfların sıfır olması demek, bu iki ayrı cemiyetin **birbirinin aynı** olması demektir ki, bu durumda artık **erime** veyâ **direnme** diye bir şey mevzû-ı bahis değildir.

Buna mukâbil **Payda'nın** sıfır olması, birleştirici vasıfların olmamasıdır ki, bu zaman, **Ayırıcı Vasıflar** kaç olursa olsun, bir sayının sıfıra bölümü **sonsuz** olacaktır. Bu durumda artık **erime diye bir şey yoktur.** Orantı sonsuza kaymıştır. **Direnme Gücü sonsuzdur.** Bir insan cemiyetinin bir bitki topluluğu içinde erimesi diye bir şey bahis konusu olamaz. Kaldı ki insan ile bitki arasında yine de müşterek taraflar vardır. Yaşarlar, ölürler ve beslenme ihtiyâcı içindedirler. Birleştirici vasıfların daha çok sıfıra yaklaştığı noktalar mevcuttur. İnsan cemiyetleri ile melek toplulukları; bunlardan hiç birinin, bir diğeri içinde erimesi söz konusu değildir.

Geriye üçüncü şık kalıyor: **Pay ile Payda'nın** sıfır olması. Bu durum konumuz dışındadır! **Zirâ** artık cemiyet yoktur. Orantı belirsizdir.

Netice olarak bu limit durumlar, orantının niçin böyle kurulmuş olduğu husûsunda bizleri haklı çıkarıyor. Kurduğumuz orantının sıhhat derecesi üzerinde ittifak ettikten sonra, yorumlarımızı bu orantı üzerine daha ziyâde teksif edebiliriz.

Kurduğumuz orantıda, **Direnme Gücü'nün** tam sayıyı bulabilmesi için, **Pay'ın Payda'dan büyük olması gerektiğini,** orantının kendi çerçevesi içinde kalan kâidelerden biliyoruz. Fakat tabii tek başına payın paydadın büyük olması şartı sâ-

dece bir kâide olmaktan öteye geçmez. Zirâ bu zaman, bunun nasıl temin edileceği husûsu ortaya gelecektir.

İnsanlar doğarken dünyâya bir takım müşterek husûsiyetlerle gelirler. İnsanlar insan olmaları itibâriyle birleştirici vasıflara sâhiptirler. Yemek yerler, su içerler, istirahat ederler, eğlenirler, severler, ev kurarlar. Bu şu demektir ki, bu orantıda **Payda kendiliğinden vardır**. Bu durumda paydaya bir takım kısıtlamalar getiremeyiz. Bir Türk genci, bir İngiliz gencine benzememek için yemekten vazgeçemez, su içmekten sarfı nazar edemez, istirahattan uzak duramaz, evlilikten yüz çeviremez, sevgiden kopamaz.

Müşkil burada başlıyor ki, biz, Payda olarak birleştirici vasıfları doğuştan getirdiğimiz halde, **Pay olarak ayırıcı vasıfları sonradan kazanıyoruz**. Bu durumda Payda'nın değerleri maddi tarafımızı, fakat Pay'ın değerleri mânevî cihetimizi temsil eder. Bundan sonra üç şıklı bir suâl gündeme gelecektir. Sonradan kazanılacak bu değerler nelerden, bunları kim, nasıl verecektir?

Bir çocuk cemiyete hiç bir şeye sâhib olmadan gelir. Ona herkesin dost olduğunu öğretirseniz, kimi görürse güler; herkesin düşman olduğunu telkin ederseniz, her gördüğünden kaçar.

Bu durumda bu değerleri çocuğa içinde yaşadığı cemiyet verecektir.

Bu değerlerin neler olduğu husûsuna gelince : Bu değerler çocuk dünyâya geldikten itibâren sırasıyla : Ninnidir; daha sonra dildir, masaldır, dindir; ilerisi için edebiyattır, mûsikidir, güzel san'atlardır, mimâridir. Bunlar cemiyetten cemiyete değişmeyen, fakat bizzat cemiyetin muhtevâ kazandırdığı kalıplardır.

Geriye bu problemde bunların nasıl verileceği husûsu kalıyor. **Cemiyet, bunu eğitimle verecektir**. Mekteplere has olmayan, fakat anne kucağından ölüncüye kadar birbirini takviye ederek gelişen vetire şeklinde eğitim olacaktır bu.

Bu değerlerin herkesin yaşına, tahsiline ve mevkîine göre, her zaman ve her yerde ancak eğitim yoluyla verileceği husûsu yeni bir suâli berâberinde getirir.

Bu eğitimde tâkib edilecek usûl (=Metod) nasıl olacaktır? Hakikaten mâdem ki ayırıcı vasıf olarak târîh, coğrafya, dil, din, kültür sonradan kazanılıyor; bu takdirde, bunların veril-

mesindeki plân gerçekten önemlidir; değer itibâriyle Pay'ın Payda'dan büyük olması ve büyük kalması için. İnsanlar acıkınca yemek yerler, susayınca su içerler. Fakat cemiyet bu değerlerin naklinde bir ihmâle düşecek olsa, bu usûl hatâsıyla nesiller elden çıkar.

Biz burada Pay'ın ancak şümüllü bir eğitimle verileceği hususunda ittifak ettik. Fakat Pay, ayırıcı vasıfları temsil eder. Ayırıcı vasıf tâbiri, kendiliğinden iki tarafın mevcûdiyetini gerekli kılar. Bir **biz**, bir de bizden olmayan **herkes**. Bu durumda yol ayırımında bulunuyoruz demektir. Bu vasıfların nesillere verilmesine nereden başlayacağız? Karşı taraftan mı, yoksa kendimizden mi?

Doğrusu odur ki, gerek cemiyetler ve gerek fertler için bir ayırıcı vasfın teşekkülü ancak iki ayrı vetirenin mevcûdiyeti ile mümkündür.

- 1 — Kendini İdrak,
- 2 — Karşısındakini İdrak.

Buradaki idrak prosesi sâhib olunan ayırıcı vasıflardan daha fazla ehemmiyeti hâizdir. Zîrâ ayırıcı vasıflar idrak edildikleri takdirde önemini kaybederler.

Bu durumdan sonra, biz, ayırıcı vasıfları eşiti olan bir orantıda teferruatiyle tâkib edebiliyoruz.

$$\text{Ayırıcı Vasıflar} = \frac{\text{Kendini İdrak}}{\text{Karşısındakini İdrak}}$$

Bu orantı için yine üç ihtimal mevcuttur :

- 1 — Pay'ın Payda'dan büyük olması,
- 2 — Pay'ın Payda'ya eşit olması,
- 3 — Pay'ın Payda'dan küçük olması.

Biz bu üç ihtimâli münâkaşa zeminine çekmeden evvel, orantının niçin böyle kurulmuş olduğu husûsunda sağlam bir fikre varmamız gerekir.

Bunun cevâbını yine limit durumlarda buluyoruz.

— Pay'ın sıfır olması hâlinde orantının değeri sıfırdır. Bu şu demektir ki; kendini idrak sıfır, buna mukâbil karşısındakini idrak mevcutsa o cemiyet veyâ o şahıs ancak idrak ettiği taraf içinde eriyecektir. İdrak ettiği olacaktır.

— Payda sıfır olursa, mesele tamâmen tersine gelişecektir. Kendini idrak eden şahıs veyâ cemiyet karşısındakini idrak etmese de «Ben Buyum», «Ben Şuyum» ve nihâyet «Ben Varım» dedikten sonra artık varlığını sürdürecektir.

— Pay ve Payda'nın sıfır olması konumuz dışındadır. Zâten orantı yoktur artık.

Orantının niçin böyle kurulmuş olduğu husûsunda bir kanaata vardıktan sonra, artık ihtimaller üzerine konuşmamız kolaylaşmıştır. Dikkatlerimizi esirgemezsek, bu orantının değerinin tam sayıyı bulabilmesi için, Pay'ın Payda'dan büyük olması elzemdir. Eşitlik, sınırdır ki, muhâfazası güçtür.

Pay'ın Payda'dan büyük olması demek, «Kendini İdrak»in «Karşısındakini İdrak»ten fazla olması demektir. Bu noktadan sonra artık biz eğitimde tatbik edeceğimiz formüle teferruatıyla erişmiş bulunuyoruz.

Tâkib edilecek metod açıktır: Kendini İdrak, karşısındakini idrakten dâimâ önde olacaktır. Pay'ın Payda'dan üstün olmasına bilhassa dikkat edilecektir.

Çocuklarımıza Misisipi'nin debisi, Amazon'un kolları, Kongo'nun kaynakları yerine; Fırat'ın su hacmi, Kızılırmak'ın kolları, Sakarya'nın kaynaklarını öğreteceğiz. İsviçre'nin değil, fakat Anadolu'nun göllerini anlatacağız. Onların hayâllerini And dağlarıyla değil, Toroslar'ın sihirli güzellikleriyle süsleyeceğiz. Sevdâlarıyla, efsâneleriyle, yiğitleriyle zihinlerine ve gönüllerine Anadolu sevgisini dâvet edeceğiz.

Nesiller; 14. Lui, Şarlken, Şarlmany, Kral Edward, Kromvel'e değil; Osman Gâzi, Orhan Gâzi, Murat Han, Yıldırım Bâyezid Han ve Sultan Selim'e hayranlık duyacaklardır.

Salamin harblerini değil, Selankmen Meydan Muhârebesi'ni anlatacağız.

Amerika'nın kovboyları, Fransa'nın Üç Silâhşörleri, İngiltere'nin Roben Hood'una hâcet yok... Her biri bir ordu olan akıncılardan bahis açacak, onların dönüşü olmayan akınlarını anlatacağız. Birkaç kişi nasıl kaleler fethettiklerini nakledeceğiz.

İlle de çok eskilere dönmek gerekiyorsa, Batı'nın dedeleri olarak Ostrogotlar'ı, Vizigotlar'ı takdim etmek yerine, Hun Devleti'ni, Gök Türk Devleti'ni, Uygurlar'ı, Kırgızlar'ı, Kazaklar'ı, Özbekler'i onlara öğreteceğiz.

Burada, hemen bir itiraz ileri sürülerek : «Şâyet» denilecektir, «biz 'kendimizi İdrak'ı arttırırken, 'Karşımızdakini İdrak'ı sınırlı tutarsak, dünyadaki ilmî ve teknik gelişmeleri nasıl tâkib ederiz; düşmanlarımızın tertiblerini nasıl öğreniriz?»

Bu itiraz birçok tarafıyla yersizdir.

— Biz Osmanlılar devrinde yapılan harblardan I. Kosova Zaferi'ni öğrenirken nasıl olsa Sultan Murad Han'ı şehid eden Miloş Kabiloviç'i tanıyacağız. Temsil ettiği cebhe hakkında kanaatlerimizi zenginleştireceğiz. Öğrenirken mecbûren karşı tarafla da ilgilenecek ve nasıl olsa Otâğ-ı hümayûn'da Yıldırım Bâyezid Han ile berâber Jan Hünyâd'la karşılaşacağız. Bu şekilde gelişecek olan karşı tarafı idrak, tehlike göstermeyecektir. Zîrâ bu idrak, kendimizi idrâke bağımlı olarak gelişecektir. Böyle bir idrak ancak kendimizi tanımaya yardım edecektir.

— İkinci olarak, bizler, önceki satırlarda Birleştirici Vasıflar'a doğuştan sâhib olduğumuzda ittifak ettik. Bu durumda bu vasıfların bizlerin maddî tarafımızı temsil ettiğinde karar kılmıştık. İlim olsun, teknoloji olsun, akıl ve tecrübe eseridir. Halbuki akıl ve tecrübe bizim maddî tarafımızı temsil eder ki, müşterek tarafımızdır. Kendimizi İdrak, bu gelişmeleri tâkib etmemize engel teşkil etmez. İlâveten, Kendimizi İdrak düşmanlarımızın kuracağı pusuları öğrenmemizde ancak yardımcı olacaktır. Kendimizi İdrâk'ın bir tamamlayıcısıdır bu.

Doğrusu odur ki, Kendini İdrâk'ın artış içinde olmasının bir takım mahzurlar teşkil edip etmeyeceği husûsunda daha sağlam bir karara varmamız gerekir.

Bunu gene Sosyoloji ilminin laboratuvarı durumunda olan Dünyâ târihinden ve hâlen mevcut cemiyetlerden öğreniyoruz.

Japonya, Osmanlı'nın Batı'ya döndüğü senelerde Batı'yle tanıştı. Daha evvelki yılları Osmanlı'ya göre çok gerilerde olduğu halde, eriştiği seviye bugün ortadadır. Bu noktaya nasıl gelmiştir? Biz bunun cevâbını orantımızın sınırları içinde kalarak buluyoruz. Japonya Kendini İdrâk'ı dâimâ ön plânda tutmuş, fakat Osmanlı Kendini inkâr ile işe başlamıştır. En azından kendinden şüphe etmiştir.

Mehterhâne'nin kapatılıp, yerine Mızıkâ-i Hümayûn'un kurulması gibi...

Gerçek odur ki, mağrur akıl; insana, bir cemiyet kendini ne kadar inkâr ederse ve ne derece karşı tarafı idrak ile onun

bünyesinde erime gayreti içinde olursa, o nisbette iyi neticelere varabileceği husûsunda teklifler getirir.

Halbuki 400 yıldan fazla bir zamandan beri Batı'nın sömürgeleri olmuştur. Bunlardan çoğu bu milletlerin içinde erimek husûsunda birbirleriyle yarışmışlardır. Onların dilleri, dinleri, kıyâfetleri, âdetleri, gelenekleri ve daha başka her şeylerini süngerin suyu emmesi gibi bünyelerine almışlardır.

Meselâ bunlardan Fransa'nın sömürgeleri kaç yüz yıldan beri Fransız dili, Fransız edebiyâtı, Fransız düşüncesi, gelenekleri, zevkleri, en geniş mânâsiyle Fransız kültürüyle yaşadıkları halde, bir düşünür, bir yazar yetiştirememişlerdir. **Velût Fransız kültürü, Fransa topraklarında bu kadar yazar, düşünür, filozof yetiştirebildiği halde; bu sömürge topraklarında bir tâne yetiştirememiştir.** İngiliz kültürünün, İtalyan kültürünün, İspanya ve Portekiz kültürlerinin sömürgelerde aldığı netice daha farklı değildir.

Bu gerçek bizi şu noktaya götürüyor: **Kültürler bir cemiyetten bir cemiyete nakledilemezler.**

Nedense bir vücuttan bir vücuda organ nakli yapıldığında, vücadun bunu reddedebileceği kabul edilmiştir de, bir cemiyetten bir cemiyete kültür naklinde sosyal bünyenin bunu reddedebileceği husûsu ciddiyetine lâyık ilgiye mazhar olamamıştır. Bu reddetme realitesinin kültür naklinde revâ görülen zorlamalardan ortaya çıkmış olabileceği yorumu, isâbetli değildir. Tarafların istemesi hâlinde, değişen bir şey olmayacaktır. Organ naklinde iki tarafın samimiyetle istemesinin bünyenin reddetmesine engel olamaması gibi.

Kaldı ki, son zamanlarda ortaya çıkan organ naklinden çok daha önceleri, bu konuda düşüncelerimizi zenginleştirecek realiteler mevcuttu. **Bir iklimde yetişen bitkiler, diğer bir iklimde yetişmiyordu.** Baharat alabilmek için gemiler uzun ve tehlikeli seferler ihtiyar ediyorlardı!..

Bunun gibi, geliştiği vasattan daha başka vasatlara alınan kültürler, bütün değerlerini ve yetiştirme kabiliyetlerini kaybederler. Belki bâzı şekillerden ibâret kalırlar.

Tabiidir ki; kültürler için yapılan bu tesbitler, kültürlerin nihâi gâyesi durumunda olan **güzel sanatlar** için de geçerlidir. Nitekim birkaç yüz yıllık sömürgelerde bile bu kültürlerle büyümüş nesillerden bir ressam, bir heykeltıraş, bir müzisyen yetiştirebilmiş değildir.

Kültür ve san'atın tabii mecralarında geliştiği husûsunda, dikkate değer bir gerçek hâlen yaşamaktadır. Bugün, Amerika'da Klâsik Batı Müziği'ni beyazlar temsil ettikleri halde, «Caz Müziği»nde zenciler muvaffak olmaktadır.

Kaç yüzyıl Batı kültürü içinde yaşamış nesillerin, Klâsik Müzik'te değil de «Caz Müziği»nde varlık göstermeleri tesâdüflerle izah edilemez.

Klâsik Müzik, Batı kültürünün eseridir. Bu müziği, ancak Batı insanı anlayabilmekte ve yorumlayabilmektedir. Halbuki Caz Müziği, Afrika menşelidir; temelinde, **Afrika kültüründen** doğan bir ses armonisi vardır. Zencilerin, muvaffakiyetinin sırrı budur.

Ayrıca bu sömürgeler; Batı'yla berâber Rönesans'a ve sanâyi inkişâbına girdikleri halde, ilimde, teknolojiye ve sanâyide de bir varlık gösterememişlerdir. Düşünceleri o kadar bulanmış, mesâileri o kadar parçalanmıştır ki, **bu konuların beklediği potansiyeli** bir türlü oluşturamamışlardır. Bütün dikkatlerini ve gayretlerini benzetmek istediklerine **daha çok benzetmek** husûsuna teksif etmişlerdir. Tabii, bu engeli de aşamamışlardır. Kendilerini sömüren bu sömürgecilerin niyetlerini, kaç asır geçtiği halde anlayamamışlardır.

Biz artık bu durumda **Kendini İdrâk**'in sınırlarını daha iyi çizmiş oluyoruz. Fakat Kendini İdrâk bir **zihni** prosestir. Ancak zaman boyutu içinde vardır. Bu durumda kendini idrak bu zaman boyutu içinde üç merhaleyi temsil edecektir. Mâzî, Hâl ve İstikbâl. Bu üç merhaleden en zayıfı **hal**'dir. Mâzî ile istikbal arasındaki sınırdır. Mâzî ile istikbâlin kesiştiği noktadır. Sâniyenin yaşanmamış kısmı gelecek, yaşanmış kısmı mâzidir. Hal artık «AN»dır ve sâniyeden daha küçük «**birim**»e tekâbül eder. Bu kısa girişten sonra, meseleyi teoriden pratiğe ircâ ederek, hâli daha geniş bir zaman birimi için kabul edelim.

Bundan sonra artık kendini idrâki bir formül içinde toplayabiliriz.

Kendini İdrâk = Mâzîyi İdrâk × (Hâli İdrâk + İstikbâli İdrâk).

Evvelâ bu formülün niçin böyle kurulmuş olduğu husûsunda hesap vermemiz gerekiyor. Bu üç merhalede en önemlisi **Mâzî**'dir. Zirâ hâl kısıtlıdır ve istikbâl belirsizdir. Bu durumda hem sınırları itibâriyle, hem de yaşanmış olması bakımından

en fazla güvenilecek olan, Mâzî'dir. Bu sebeble eşitliği Mâzî'nin ağırlığıyla ancak izah etmek gerekir.

Biz bu hususları limit durumlarda daha iyi tâkib edebiliriz. Mâziyi idrak sıfır olursa, Hâli İdrak ve İstikbâli İdrak olmayacaktır. Eşitlik sıfırdır. Bir sayının sıfır ile çarpımı sıfırdır. Buna mukâbil parantez içindeki Hali İdrak ve İstikbâli İdrak'ın ancak toplamı önemlidir. Bu iki toplanılandan birinin sıfır olması eşitliği sıfır etmeyecektir. Bir sayının sıfır ile toplamı yine o sayıdır. Elde olmayan sebeblerle hâli idrak zayıflasa, hattâ sıfır olsa, eşitlik büyük ölçüde değerini koruyacaktır. Bunun tersine, İstikbâli İdrak zayıflasa ve sıfır olsa Mâzî'yi İdrak ve Hâli İdrak sâyesinde eşitlik gene kendi değerini koruyacaktır. Zamanla sıfır olan kısmın değerini arttıracaktır.

Bunlara misaller verelim. Kazâ sonucu bir insan uzun zaman komada kalmıştır. Bu kimse için hâli idrak sıfırdır. Kendine geldikten sonra Mâzî'yi İdrak ile istikbâle dâir plânlarını yapar ve hâlini ona göre tanzim ederek, hayâtına yeniden başlar. Bir millet istilâ edilmiştir. Mâzisini idrak etmekle ve hâlini değerlendirmekle istikbâli husûsunda büyük ümitlerle mücadelesine başlar.

Marksist literatürdeki «Kültür ihtilâli» bu maksada mebnîdir. «Mâziyi İdrâk»i sifıra eşit kılmak. Bundan sonra artık «Hâl»i ve «İstikbâl»i kendi icraatlarıyla ve vaadlarıyla sürüklemek!

Nihâi olarak bu üç orantıda kurduğumuz eşitlikleri yerlerine koyarak aşağıdaki formülü buluruz.

$$\text{Direnme Gücü} = \frac{\text{Mâzî'yi İdrâk} \times (\text{Hâl'i İdrâk} + \text{İstikbâli İdrâk})}{(\text{Karşısındakini İdrâk}) \times (\text{Birleştirci Vasıflar})}$$

Orantının tam sayıyı bulabilmesi için, dikkatlerimizden uzak değildir ki, bu orantıda en önemli unsur Mâzî'yi İdrâk'tir.

Payda'ya gelince «Birleştirci Vasıflar»ı kontrolümüz altında tutamayız. Fakat diğer çarpan olarak «Karşımızdakini İdrâk»i her zaman kontrolümüz altında tutabiliriz. Bu yolla Pay'a nisbetle Payda'nın değerini düşürmek her zaman elimizdedir.

Gerçek odur ki, bu orantıyı teşkil eden birimler son derece önemlidir. Her bakımdan gelişmiş ülkeler bu konularda son

derece hassastırlar. Halk dâhil bütün bir millet, kendi mâzisine sâhib çıkmakta ne kadar dikkatlidir. Bir İngiliz'e sormuşlar: İngiliz Donanmasını mı istersin, yoksa sömürgeleri mi? Donanmayı isterim demiş, donanma olduktan sonra nasıl olsa sömürgeleri kurarım. Donanmayı mı istersin, yoksa İngiltere'yi mi? Tabii İngiltere'yi, İngiltere olduktan sonra, her zaman donanmayı kurarım. Peki, demişler, İngiltere'yi mi yoksa Schakespeare'i mi istersin? Tabii, demiş, Schakespeare'i, Schakespeare olduktan sonra ben her zaman ve her yerde bir İngiltere kurabilirim.

Bu husûsa yorum getirecek bir tesbit daha vardır. Öyle demıştır bu mütefekkir: İngiliz sömürgelerini kayıp etti, fakat Schakespeare'i kaybetmedi. **Yalnız Osmanlı topraklarıyla beraber Fuzûlî'yi de kaybetti.** Burada bir sual insanın aklına geliyor. **Acabâ Osmanlı, topraklarını kaybettiği için mi Fuzûlî'yi kaybetti; yoksa Fuzûlî'yi kaybettiği için midir ki topraklarını kaybetti?**

Netice olarak, milletlerin kendi târihlerine ve tabii kendi mâzilerine sâhib çıkmaları husûsunda nakil edilecek sözlü yazılı birçok vesika vardır. Ayrıca hâlen yaşanmakta olan ne kadar realite mevcuttur. Bunlar konuyu bir makâle çerçevesi dışına taşıracaktır. Yalnız bu makâlenin yazılış gâyesi itibâriyle varmak istediği nokta bakımından aşağıdaki satırlar önemlidir:

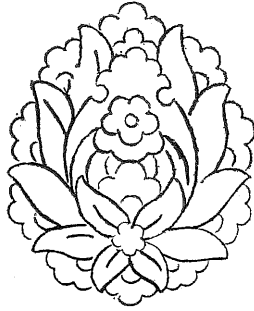
Hz. Peygamber (S. A.) «**Bir kavme benzeyen ondandır**» buyurmuşlardır. Cenâb-ı Peygamber (S. A.) bu hadisiyle, milleti millet yapan husûsiyetlerin önemine dikkat çekmiştir. Ayırıcı Vasıflar'la milletin varlığı arasındaki bağlantıya işâret etmiştir.

*
* *

Bu ayırıcı vasıflardan sâdece bir tânesi bile, milletlerin hayatında ne kadar ehemmiyeti hâizdir. Meselâ bunlardan **domuz eti yememek**. Bu husûsiyet tek başına olsun bir milletin hristiyan kültürü karşısında **erimemesi** ve ayrıca **direnmesi** bakımından ne kadar önemlidir.

Ayrıca bu vasıf, yabancı ülkelerde her yemeğe oturuşta **acabâ bunda domuz eti var mıdır?** diye bir suâli devamlı sûret-

te ilham edecektir. Bu soru büyük bir huzursuzluğu berâberinde getirecek. Bu huzursuzluk kişiye kendi târihini, mâzisini, bayrağını, sancağını, vatanını hatırlatan uyarıcı olacaktır. Bu durumda bu kişi değerlerine dönecek, onları yaşıyacaktır. Bundan sonra artık buralarda kalabilmek için hileler icat etmek yerine, tahsilini bitirip bir an önce vatanına dönmek husûsunda bütün imkânlarını kullanacaktır.

HÜRRİYET

Hayri BİLECİK

Hürriyet; bir insanın kendine mâlik olması, yâni serbestçe verdiği kararları, yine aynı serbestlik içinde uygulayabilmesi diye târif edilebilir.

Buna göre kararlarımız dâhil, bütün hareket ve davranışlarımızda, zaman zaman bize boyun eğdiren maddî - mânevi baskı ve zorlamalardan yakamızı kurtaramadığımız müddetçe, gerçek bir hürriyete kavuşmuş olmuyoruz.

Maddî baskıyı, bir ferdin diğerini pazu kuvveti veyâ bir cemiyetin hasmını silâh zoru ile esir etmesi şeklinde değerlendirirsek, bu nevi esâretin devamlı olmadığına târîh şâhittir. Zirâ, zamanla güçlenen fert veyâ cemiyet, er-geç zorbayı altedip hürriyetine kavuşur.

Bir de menfaat ve ihtiraslarına söz geçiremeyen insanın, kendi irâdesiyle köleleşmesi vardır ki; esâretin böylesinden kurtulmak, birinciye nisbetle çok daha zordur.

Meselâ kolay yoldan çıkar sağlamak, hak etmediği bir mevki veyâ şöhrete erişmek gibi ihtirasların esir ettiği insan, aynı zamanda onları temin ve tatmin edecek şahıs ve zümrelerin de kölesi olmaktan kurtulamaz.

Bu sebeple ferdin, dolayısıyla cemiyetin hürriyeti; bencillik, kin, gurur, şöhret, şehvet v.b. beşeri ihtirasların terbiyesiyle yakından alâkalıdır, diyebiliriz.

Ancak bu seviyede bir terbiye; ister hukûkî ister medenî olsun, sâdece dışardan yapılacak telkin ve zorlamalarla gerçekleştirilemez. Zîrâ kânunların, çevrenin veyâ menfaat kaybına uğramanın baskısıyla şuuraltına hapsedilen ihtiraslar, ilk fırsatta yeniden ortaya çıkarak ferdi, neticesi esâret olan sınırsız ve hayâli bir hürriyet arayışına iteceklerdir.

İşte bu hâl,

«Âdem olmazsak, kalırsak biz bu istidâdda
Devr-i hürriyet de birdir, devr-i istibdâd da..»

diyen Üsküdarlı Talât Bey'in mısralarında, belki de en güzel ifâdesini bulmuştur.

Bu nevi esâretten kurtulmanın yegâne yolu; ihtiraslarımızı, uğrunda fedâ edebileceğimiz Allah aşkı, vatan sevgisi gibi yüce bir ideâle sâhip olmaktır. Bir zamanlar, her yaptığını Allah için yapıp O'nun adını yüceltmek, mânâsına gelen İ'LÂ-Yİ KE-LÎMETULLAH ideâlini, yediden yetmişe dillerine ve gönüllerine yerleştiren atalarımız, bu mes'elenin en güzel hâl çâresini bulmuşlar.

*
* *

Bizim tefekkürümüzde gerçek hürriyete ancak, kâmil bir imanla erişilir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de : «(Ey Resûlüm) Gördün mü o hevâsını (nefsânî heves ve arzularını) ilâh edineni?»¹ buyurulmak sûretiyle, ihtiraslara kayıtsız şartsız boyun eğmek; Allah'a ortak koşmakla (gizli şirk) bir tutulmuş ve dolayısıyla hürriyet, imânın teminâtı altına alınmıştır.

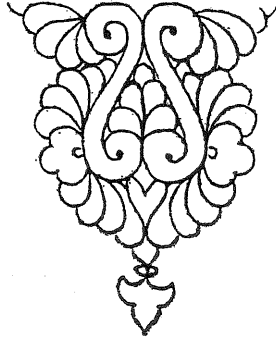
Zîrâ tevhidi esas alan İslâm imânı, şirke mânidir. Yâni, inanan insan, Allah'dan başkasına kulluk edemeyeceği için, zaaf ve ihtirslarına köle olmaktan da kurtulacak ve böylece gerçek hürriyete kavuşacaktır.

İşte bu mânâdaki hürriyet; Allah'a hakkıyla kul olmaktır, diye de târif edilebilir.

Maddeciliğin büyüüne kapılmış bulunan günümüz insanı, bu seviyede bir hürriyet yerine, her istediğini yapmak, şeklinde anladığı özgürlüğü tercih etmeye devam ederse neticede, ön-

ce mânevî, sonra da maddî esâretin pençesine düşmekten kurtulamaz.

Bu sebeple, millî varlığımızın hürriyet içinde devam ve bakâsı, İLÂ-Yİ KELİMETULLAH söyleyişinde hülâsa edilen üstün ideâllerle beslenip, gerçek mânâda hür birer insan olarak yetişmemize bağlıdır, diyebiliriz.

— Osman Gâzî Dilinden —*

Boş kalmaz Oğuz'da arslan yatağı
Kalır olsa, kılıç yalınabilmez.

Saz değildir, kılıç dediğin
Yalındırılmadan çalınabilmez.

Dediler: Yağız yer soylu kanlarla
Yoğrulmadan Vatan olunabilmez.

Er karındaşlarım, Orhan Bey oğlum,
Sözle, halka beylik kılınabilmez.

Ayak bastığınız yerin uğrunda
Ölünmedikçe kök salınabilmez.

Ya şehid, ya gâzi olunmadıkça
Hilâl bahtınıza dolunabilmez.

Hey can kuzuları, genç gâzilerim,
Şol kaleler lâfla alınabilmez.

Bastırabilmeden çan seslerini
Ezanlar beş nöbet solunabilmez.

Gâziler, ölümsüz hâtıralardır
Gönüllerden aslâ silinebilmez.

Aykut Alp, Turgut Alp, Akçakoca Bey...
Bilinmeden Vatan bilinebilmez.

Ol, ana yüreği, yâr sinesidir...
Ölünür, ikiye bölünebilmez.

İyman şimşekleri kılıçlarınız
Sıkı tutuldukça çelinebilmez.

Niyâzi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

* Bu şiir, müellifimizin «Destanlarda Uyanmak» adlı şiir kitabından alınmıştır.

20. ASIRDA DESTANLARLA UYANMAK*

Niyâzi Yıldırım GENÇOSMANOĞLU

Nihad Sâmi Banarlı, «Resimli Türk Edebiyatı» adlı eserinde; «Destanlar ve Milli Kalkınmalar» başlığı altında destânı şöyle anlatıyor :

«Destanlar, milletlerin büyük işler yapmak için kendilerine güven duymalarında; türlü sosyal ve târihî sebeplerle uzaklaştıkları millî benliklerine dönmelerinde; yeniden büyük millet olmak, hürriyet ve istiklâllerini korumak için davranıp kalkınmalarında da vazife görmüştür.»

Atsız Bey, destan hakkındaki kanaatini şu satırlarla belirtiyor :

«Bir millî destan, o kadar mühim bir millî kuvvettir ki, bâzen bir milleti yaşattığı, yâhud dirilttiği görülür. Arap istilâsı ile yıkılıp, millî hüviyetini kaybeden hattâ ırkî husûsiyetleri bile kalmayan İran, son devirdeki siyâsî istiklâlinden önce Firdevsî'nin yazdığı ŞEHNÂME ile mânevî, rûhî istiklâlini kazanmıştır.

Millî destânın millî hayattaki rolünü kavrayan bâzı küçük milletlerin, kendilerine millî destan uydurmaya kalktıkları bile görülmüştür.»

Türk Ansiklopedisi'nde, «Destan» maddesine bakıyoruz :

«Yiğitçe işlemleri anlatan uzun şiir... Çoğu zaman bu işlemler, bir tek kahramânın eserleri olup, göze çarpan bir millî mânâ taşır.»

* Bu makâle, 22.4.1986 da Kubbealtı'nda aynı adla verilen konferansın metnidir.

İngiliz şâiri Dryden'e göre : «Bir kahramanlık şiiri, şüphesiz ki, insan rûhunun başarabileceği en büyük eserdir. Destan, 3000 yıla yakın bir süreden beri, insanların en yüksek isteklerini ifade eder. Destanın en derin, en değişmez özelliği, kahramanca olmasıdır. İnsan, kendi maddi refâhının ötesinde bulunan bâzı değerlere kıymet verir... ve onlar için huzûrunu, güvenini ve hattâ hayâtını fedâ etmeye hazırdır.»

Destan Hakkında

Destanlar hakkında üç kaynaktan aldığımız bu görüşler bir noktada birleşiyor : Destanlar milli rûhu diriltiyor, harekete getiriyor. Milli benliklerinden uzaklaşan milletleri milli hüviyetine kavuşturmakta en büyük âmil oluyor. Ayrıca milletlerin kendilerine güven duymalarında birinci derecede rol oynuyor.

Hülâsa edersek; destanların uyarıcı ve diriltici husûsiyeti en bârız tarafı... **Şu halde 20. asırda destanlarla uyanmak mümkündür.**

Destan bir edebî tür olduğuna göre, insanlar insan olarak yaşadıkları müddetçe edebiyatları ve edebî zevkleri olacaktır. Destanın da modası geçmeyecek, her zaman saltanatını sürcek fonksiyonlarını icrâ edecektir.

İnsanların ve milletlerin ileriye doğru, emniyetle ve hızla yürüyebilmek için kendilerine güven duymaları lâzımdır. Bu güven duygusunu destanlardan almak mümkündür. Yükselbilmenin şartlarından biri olan milli birlik ve milli rûhın destanlardan alınabileceğini de mütehassısların ifâdeleriyle nakletmiştik.

Destanlarda uzun asırların süzüp getirdiği an'aneler, töreler, âdetler olduğu gibi kuvvetli dinî telkinler de mevcuttur. Din, destanların ana unsurunu teşkil eder. Destan kahramanlarının en başta gelen özellikleri, son derece imanlı ve dindar olmalarıdır. Bu insanlar :

Mert ve mütevâzidirler.

Merhametli ve sefkatlidirler.

Yakışıklı ve temizdirler.

Kol güçleri kadar mânevî güçleri de sonsuzdur.

Hattâ, çoğunun ermiş kişiler olduğuna inanılır. Kısacası, **Alp-Bilgedirler, Alp-Erendirler...**

Destan Kahramanları

Destan kahramanları, çocuklarımıza örnek verebileceğimiz ideâl insan tipleridir. Gök Türk âbidelerinde konuşanlardan **Abdülkerim Satuk Buğra Han'a**, **Dandanakan'ı**, **Malazgirt'i** başaranlardan **Söğüt Kışlağı'nda** cihangirlik rüyâsı görenlere ve sonraki nesillere kadar zirvelerden eteklere doğru bir Alp-Erenler silsilesi, bundan sonra da nesillere örnek gösterebileceğimiz ve her zaman ve mekânda iftihar edebileceğimiz eşsiz insanlardır. Fakat ne yazık ki, çocuklarımıza bunların yüz binde birini bile öğretemedik...

Bu insanlar, gerçek şahıslar olmamakla berâber, her biri hakiki destan kahramanlarıdır... Bu insanlar, insan üstü kabiliyetler, insan üstü kahramanlıklar gösterebilmiş ve Alp-Erenlik sıfatını kazanabilmiş târihin ve destanlarımızın bağrında **sıra dağlar** gibi duranlarımızdır. Amerikan kovboylarının uydurma mâcerâlarını bütün teferruatı ile yayan basınımız, yayın evlerimiz var da, Alp-Erenlerimizi lâıykı ile tanıtacak ne resmî ne husûsî tek teşebbüs yok...

Oğuz Han'dan Mustafa Kemâl'e kadar gelmiş geçmiş millet öncülerinin nesillere tanıtılması, **Millî Eğitim'in** başta gelen vazifesidir. **Bu vazîfeyi yapabilecek bir bakanı Millî Eğitim'in başına hiç bir hükûmet getiremedi...**

Biz yine «**Destanlarla Uyanmaya**» dönelim. Yukarıda söylediğimiz gibi insan, insânî vasıflarını muhâfaza edebildiği müddetçe edebiyattan, mûsikiden, güzel sanatların her türlüünden zevk almaya ve onlara ihtiyaç duymaya devam edecektir.

Teknolojinin ilerlemesi, insânî vasıflar üzerinde menfi etkiler bırakıyorsa, yâni, **teknolojik gelişme insânî vasıflarımızın aşınmasında âmil oluyorsa**, bu durum karşısında söylenecek söz şudur: **Teknoloji insanlığı yok etmeden, insanlık, teknolojinin yok olması için en azından duâ etmelidir.**

Evet!.. İnsan rûhuyla berâber oldukça, edebiyat, mûsikî ... olacak ve destan da varlığını muhâfaza edecektir. Millet ve devlet olarak ebed müddet haysiyetle yaşamayı kendimize şiar edinmiş isek, bize bunu temin eden unsurlara sımsıkı yapışmak mecbûriyetindeyiz.

Destanlar Bizi Nasıl Uyaracaktır?..

Destanlar, milli birlik rûhunu kaybeden, çeşitli sebeplerle mlili benliklerinden uzaklaşan toplulukları birleştirip, onlara yeniden milli birlik ve milli benlik rûhu verir. Çünkü destan, milletlerin milli şuurlarının altında kalmış bir takım hâtıraları canlandırır. Unuttuğu, kaybettiği zevkleri hatırlatır. Bâzen, ayıpları yüze vurarak utandırır. Bâzen, överek tahrik eder. Başka milletlerde görüp hayran kaldığı bir takım hasletlerin, kendisinde de —hattâ fazlasıyla— olduğunu idrak etmiş olur. Allah'a güvenmeyi, Allah'a güvenenlerin yenilmeyeceğini, imânın en büyük kuvvet olduğunu isbat eder. Kötülük ve iyilik karşısında destan kahramanlarının dâimâ iyiliği temsil etmiş olmaları, insan rûhunun iyiliğe doğru olan tabii meylini artırır.

Her devirde, insan rûhunu, onun ihtiyâcı olan şıngaları yapmak sûretiyle uyarmak mümkündür. Türk nesilleri ise 20. asırda uyutulmuştur. Gözleri ve gönülleri, yabancı kültür hapları verilerek milli olan her şeye kapatılmaya çalışılmıştır. Hakiki bir Milli Eğitim'den mahrum bırakılmış nesilleri milli benliklerine nasıl döndüreceksiniz?» suâlinin cevâbı elbette zordur. Ancak, bunun denenmiş ve başarı elde etmiş metodu vardır ve «destan»dır. Almanya, Finlandiya ve İran ölü iken, destanlarla dirilen memleketlerdir. Ne hazindir ki, her millet târih ve edebiyat derslerine kendilerine âit mitoloji ile, efsânelerle, masallarla, destanlarla başlarken, biz Etiler'le başlıyoruz!..

Târih Boyunca Destan Rûhu...

Destanlar, târihimizin bilebildiğimiz en eski çağlarından beri milletimize rûh ve mânâ kazandıran âmiller olmuştur : Gök Türkler zamânında bu devletin yeniden kurulmasını temin eden rûh Alp-Bilgelik rûhu idi. Gök Türk devletini ikinci defâ kurana, Alp-Bilgelik rûhunu Kürşad'dan, Kürşad'ın 40 arkadaşından ve onların unutulmaz destanlarından almışlardı. Neticede, bu rûh İleriş Kutlug'u, Bilge Tonyukuk'u, Bilge Kağan'ı, Köl Tigin'i yetiştirdi ve İkinci Gök Türk Devleti kuruldu. Aynı rûh Türk milleti islâmiyetle şereflendikten sonra Alp-Erenlik rûhu

adını aldı. Müslüman-Türk rûhunun sentezi olan bu rûh, destanlardan geliyor, destanlarda yaşıyor, yeni destanlar yaratıyordu. Destan rûhu, **Selçuk Bey**, **Tuğrul Bey**, **Çağrı Bey** ve **Alparslan Gâzi'nin** şahsında **Dandanakan'ı**, **Malazgirt'i** başardı ve **Büyük Selçuklu Devleti'ni** kurdu. İleriş Kutluk, Bilge Tonyukuk, Bilge Kağan, Köl Tiğin'den Selçuk Bey, Çağrı ve Tuğrul Beyler ile Alparslan Gâzi'ye kadar uzanan sıra dağlar silsilesi destanlarla uyanmış, Gök Türk atalarından aldıkları rûhla İslâm rûhunu meczederek yeni destanlara engin ufuklar açmışlardır.

Alp-Erenlik rûhu yüce Peygamberimizin sahâbilerine zerk ettiği, üflediği ve **Bedir'i**, **Uhud'u**, **Hendek'i**, **Hayber'i** yapan ve **Mekke'yi** feth edip İslâmın kâbesini ebediyen açan bir heyecan tûfânı idi.

Müslüman Arap nesilleri İslâm fütuhâtının zenginliklerinin vârisi olmuşlar, fakat sahâbi'nin rûhuna vâris olamamışlardır.

İşte, şanlı Peygamberimizin yetiştirdiği sahâbi neslinin rûhuna henüz yeni müslüman olan Türk mücâhidleri sâhip çıkmışlardır.

Böylece kahramanlık rûhuyla kaynaşan sahâbi imânı Alp-Erenlerle neslini devam ettirmiştir.

1300 lere doğru, Alp-Erenlik rûhunun zayıflamaya yüz tutması ile devletin sonunun gelmekte olduğu sezilmiş, destanlar yazılmış, destanlar okunmuş ve aynı ruh yeniden filizlenip dalbudak salmıştır. İşte **Osmanlı Devleti'ni** kuran da bu destânî rûhtur.

Alp-Erenlik bu devrede **Rûm Gâzileri**, **Rûm Ahileri**, **Rûm Bacıları** ve **Rûm Abdalları** gibi çeşitli şübeler ayrılmıştır. Birbirini tamamlayan bütün bu unsurlar, Türk ve dünyâ târihinin en muhteşem devletini ve medeniyetini şekillendirmiştir.

Destan rûhunun 20. asırdaki adı **Kuvâ-yı Milliye Rûhu'dur**. İstiklâl mücâdelesıyla topyekûn milleti saran bu rûh, **Mustafa Kemâl'leri**, **Kâzım Karabekir'leri**, **Fevzi Paşa'ları** ve diğerlerini yetiştirmiş, nihâyetinde **Türkiye Cumhûriyeti'ni** kurmuştur.

Eğer bugün, devlet ve milletimizde bir takım zaaflar görülüyorsa, **Kuvâ-yı Milliye Rûhu'nun** yâni **destan rûhunun** tükendiğine delâlet eder. Yapılacak şey, o rûhu ihyâ etmektir. İhyâ etmenin yolu ise, 30 asırdan beri biriktirdiğimiz mânevî hâsılayı yazarak, şiirleştirerek, resimleştirerek halka sunmaktır.

Son şiirlerimden birinde :

«Elin olsun göklerin alt katı,
Arşa doğru uçmaya hazır mısın?»

diye soruyordum.

20. Asırda Destanlarla Uyanmak...

20. asır için Mehmet Âkif, Çanakkale Destânı'nda diyor ki :

«Ah o yirminci asır yok mu, o mahlûk-ı asil
Ne kadar gözdesi mevcûd ise hakkıyla sefill..»

Büyük Âkif'in bu teşhîsinin üzerinden 60 yıl geçti... Asrın gözdelelerinin huyu değişmedi. Bu asır Âkif'in dediği gibidir... Hayır... Âkif'in dediğinden bes beter rezildir.

Destanların, milletler, darda kaldıkları zaman bir milli sigorta vazifesi gördüğüne şahit oluyoruz. Birinci Dünyâ Harbi sıralarında, Mehmet Emin Yurdakul, bir Osmanlı münevveri olarak, o güne kadar görülmemiş bir şekilde Türkçülük mefkûresini işleyen, hece vezniyle şiirler yazıyor. Hece vezniyle şiir yazmak aslında Osmanlı münevverleri için yeni bir şey!.. Üstelik Mehmet Emin Bey'in şiirlerinde hamâset var, destânî motifler var, milli duygular var...

Bütün bunlar kitap veya risâleler hâlinde neşrediliyor ve hükûmet tarafından resmen orduya tamim ediliyor. Subayların, erlerin, erbaşların okumaları temin olunuyor. Okuma bilmeyenler için toplu halde dinleme toplantıları düzenleniyor.

Çanakkale'de şehid olan erlerin ceplerinden Mehmet Emin Yurdakul'un şiirlerinin çıktığı bir vâkıadır. Aynı zamanda Çanakkale'den Mehmet Emin Bey'e kırık silâhların hediye olarak gönderildiği biliniyor.

Sizlerin de şahit olduğu çok yakın târihlerde, meselâ Kıbrıs işi alevlendiği zamanlarda, Kıbrıs Harekâtı'na takaddüm eden günlerde ve harekât müddetince kozmopolit TRT bile kahramanlık türkûleri dediğimiz destânî havaları çalmaya başlıyor. Çünkü; milli berâberlik ve milli birlik rûhu gerekmektedir. Bunu temin etmek için de milletin, bu rûhunu uyandıracak bir iksir lâzımdır. O da destandır, hamâsettir...

Ancak, kahramanlık rûhunu uyandırmak için, mutlakâ muhâtaralı günleri beklersek, bir gün o rûhun uyanamayacak

kadar derin uykulara dalmış olduğunu, hattâ ölmüş olduğunu görürüz!

Yapılacak şey, o rûhu devamlı canlı tutmaktır.

Müşterek milli sembollerin teşekkül etmesi üzerinde önemle durulması gerekmektedir. **Dede Korkut** kitaplarının yediden yetmişe herkesçe okunması; tiyatrolaştırılması, TV. dizileri hâline getirilmesi vatan sathında belli bir kültür zeminini oluşturacaktır. **Kutadgu Bilig**'in de aynı şekilde işlenmesi ve halka mâl edilmesi elzemdir.

Destan Kültürü...

Târihteki zaferlerin, hezimetlerin, sevinçlerin, kederlerin çok iyi bilinmesi, değerlendirilmiş ve destanlaştırılarak edebiyâtımıza kazandırılmış olması, nesillerin çorak bağrını sulayan **can suyu** menbâları olacaktır. **Destanlar manzum yazılmalı ve böyle yazılmış destanlar yer yer mutlakâ ezberlenmelidir.**

Çin Seddi'nden **Viyana** surlarına kadar belli bir coğrafya; dağları, ovaları, geçitleri, yaylaları, vâdileri, çölleri, gölleri, ırmakları ve denizleri ile mutlakâ bilinmeli, öğretilmelidir. Bu geniş coğrafya üzerindeki şehirler, nehirler, dağlar ve sair yerlerde her Türk'ün mutlakâ bilmesi gereken semboller vardır. Bu semboller hakkında, orta okul öğrencisinden başbakanına, cumhurbaşkanına kadar her Türk bir fikir sâhibi olmalıdır.

Bütün bunlar yapılmasını cânı gönülden temenni ettiğimiz mukaddes vazifelerdir. Fakat gerçekte, **Ötüken**, **Orhun**, **Üsküp** gibi yüzyıllarca vatan toprağı kalmış ve hâlen de öyle olan beldeleri bilmek bir yana, rahmetli **Ârif Nihat Asya**'nın deyişiyle **bir döşek serecek kadar kalabilmiş** şu vatan parçası üzerinde bile bâzı sembollerin lâıyık ile öğretilemediği kanaatindeyim. **Kahraman Maraş**, **Gâzi Antep**, **Şanlı Urfa**... Niçin **Kahraman**'dır? Niçin **Gâzi**'dir? Niçin **Şanlı**'dır? **Sütçü İmam**'ı, **Şahin Bey**'i, **Urfalı şanlı kahramanları** tanımadan milli mücadele dediğimiz **İstiklâl Harbi**'ni anlamamız ve Türk olmamız mümkün değildir.

Bir **Erzurum** var... Türk'ün olduğu günden beri destâniliğini, kahramanlığını muhâfaza etmiş, destâni bir sembol... Türk târihinin olduğu kadar, dünyâ târihinin dönüm noktalarından biri olan **Malazgirt Meydan Savaşı** ve **Zaferi**... Bu gün burada,

yâni İstanbul'da, Trakya'da, Anadolu'da, 1071 ile 1986 yılları arasında 915 yıldır yaşıyorsak, bunu Malazgirt Zaferi'ne borçluyuz. Değil yalnız biz Türkler, bu gün bir Müslüman Arap âlemi varsa, Malazgirt Zaferi'nin yüzü suyu hürmetinedir. Kurduğumuz en haşmetli devlet, bu zaferin meyvesidir. Öyle ya, Malazgirt Zaferi'ni hesâba katmaz isek, târîh sahnesine ne Selçuklu, ne de Osmanlı gelir.

İşte böyle bir zaferin kazanıldığı yerde, o muhteşem zaferi sembolleştiren tek bir işâret yok!.. Böyle bir zaferi Allah (C.C.) başka bir millete nasib eylese idi, dünyânın her tarafından görülebilecek cesâmette âbideler dikerdi. **Zaferin kazanıldığı ovada küçük, geri kalmış, dünyâdan ve kendinden habersiz bir kasaba var. Ne savaşı biliyor, ne zaferi!.. Ne geçmişten haberli, ne gelecekten!..**

Millet Olabilmek...

Böyle millet olunmaz!.. Cidden böyle millet olunmaz! Fakat, Türk milleti olur... Nasıl ki üç defâ alfabesini değiştirdiği halde silinmemişse; üç defâ kültür, üç defâ din değiştirdiği halde silinmemişse, Malazgirt'i unutmakla da silinip gitmez elbette. Çünkü; Türk milleti çok sağlam bir âile yapısına sâhiptir. Âile sağlam oldukça, milletin silinmesi kolay olmuyor... Yeter ki âiledeki an'anevî **muhâfazakârlık rûhu** devam etsin.

Fakat, ne yazık ki, âilenin sağlamlığını temin edecek hiç bir gayret görülmediği gibi, tahrib etmek için âdetâ hücûma geçmiştir. Bir taraftan kendi içinde aktivitesi olan ve nesilleri birbirine bağlayan muhâfazakârlık mefhûmu hafife alınmakta, diğer yandan mukaddes olan her şeyle alay edilmektedir.

Kimler yapıyor bu işleri dersiniz?

Ya câhil okumuşlar,

Ya kendilerine ilerici diyen ibtidâiler,

Ya da, maalesef, câhil politikacılar...

— o —

“MEHMET ERÖZ’ün

aziz hâtırasına,,

Şimdi onu, o çok sevdiği — adı anıldığı zaman ağlayacak kadar çok sevdiği — Allah'ın huzûruna gönderiyoruz. Bir yörük gibi, elinde bir heybe (fakat mânevî bir heybe) bu âlemden ulvî âleme çekip gidiyor. O heybede neler yok ki? Mertlik var, dürüstlük var, sabır var (evet, bir hastalık devresi boyunca hiç şikâyetsiz bir katlanışın verdiği sabır sermâyesi var), vatanperverlik var, ilim ahlâkı var, vicdan hürriyeti var.

— Eröz'ü Uğurlarken —

Prof. Mehmet Eröz için İstanbul Üniversitesi'nde yapılan cenâze merâsiminde, Prof. Âmiran Kurtkan Bilgiseven'in konuşması :

Kıymetli meslekdaşlarım, Eröz âilesinin kederli fertleri, Eröz'ün kederli dostları, meslekdaşları ve öğrencileri...

Bu gün burada, Fakültemizin değerli bir üyesini ebediyete gönderiyoruz.

Mehmet Eröz nasıl bir insandı? Tanıdığımız vasıfları ile Eröz, dürüst, içi-dışı bir, ilim ahlâkına ve ilmi kudrete sâhip, ma'seri ahlâk seviyesi yüksek bir insan, iyi bir arkadaş, fedâkâr bir dost ve ferdi menfaatlerinden ziyâde millî menfaatlere hizmet eden bir aydıındı. İnsanların yüzüne gülüp, arkasından söylemez ve böyle davrananları sevmezdi. Ömrü boyunca, nasıl idiyse öyle göründü.

İlmi çalışmaların hakkını veren, ilmin her sıkıntısına katlanan, gerçek bir ilim adamıydı. Yörüklerle ilgili araştırması için aylarca dağlarda, yörüklerin arasında yaşadı. Onları sevdi, benimsedi ve Anadolu'nun bu mert insanları ile ömrünün sonraki safhalarında da ilişkisini kesmedi. Masa camının altı hâlâ onların resimleriyle doludur.

Mehmet Eröz gerçek bir dindardı, ama bunu göstermeyi sevmezdi. İlâhî adâlete sonsuz güveni olduğundan, insanlara karşı bir kuşku duymazdı. Bâzı olaylarda kendisine bir ata sözünü tekrarlayarak derdim ki : «Karşındakini kurt bil, kuzu çıkarsa bahtına». Bu söze hep aynı cevâbı verirdi : «Adaaaam sende».

Bu adamsendecilik, herkesin ettiğini bulacağına duyduğu inançtan kaynaklanırdı. Bu onun, ferdi meselelerdeki hayat felsefesi idi. Çünkü ilâhî adâlete inanırdı. Fakat millî meselelerde ve amme işle-

rinde, aslâ adamsendecilik yapmaz, adâletin hemen tecellisi için arslan kesilirdi. İşte Mehmet Eröz böyle bir gerçek dindardı. Ankara'da bir tasavvuf müziği konserinde yanyana oturmuştuk. Bir ara yüzüne baktım. Gözlerinden sicim gibi yaşlar akıp gidiyordu.

Şimdi onu, o çok sevdiği —adı anıldığı zaman ağlayacak kadar çok sevdiği— Allah'ın huzûruna gönderiyoruz. Bir yörük gibi, elinde bir heybe (fakat mânevî bir heybe) bu âlemden ulvî âleme çekip gidiyor.

O heybede neler yok ki? Mertlik var, dürüstlük var, sabır var (evet, bir hastalık devresi boyunca hiç şikâyetsiz bir katlanışın verdiği sabır sermâyesi var), vatanperverlik var, ilim ahlâkı var, vicdan hürriyeti var.

«Vicdan hürriyeti» diyorum. Çünkü o, hiç bir zaman, hiç bir (şahsî veyâ âilevî) menfaat için, akla gelebilecek hiç bir kuvvetin tutsağı olmadı. Hür yaşadı, hür öldü.

Güle güle Mehmet Eröz. Ne mutlu sana. Allah'ın huzûruna giderken alnın ak, yüzün pak.

Prof. Dr. Âmiran Kurtkan Bilgiseven

Prof. Dr. MEHMET ERÖZ KİMDİ?

Türk ilim ve kültür hayatının önde gelen isimlerinden biri olan Prof. Dr. Mehmet Eröz, 1930 yılında Söke'de doğdu. İlk ve orta tahsilini Söke ve Aydın'da yapan Eröz, İstanbul İktisâdî ve Ticârî İlimler Akademisi'nden 1955 yılında mezun oldu. Askerlik görevini bitirdikten sonra İ. Ü. İşletme İktisâdî Enstitüsü'ne giren Eröz, 1958 senesinde bu enstitüden sertifika aldı. Daha sonra Türkiye Şeker Fabrikaları A. Ş.'de müfettiş muâvinliği yaptı. 1961 yılında İ. Ü. İktisat Fakültesi'ne asistan olarak giren Mehmet Eröz, fark derslerinin imtihanlarını başarıyla verdikten sonra, 1965 yılında «Yörüklerin İktisâdî ve İçtimâî Teşkilâtı» isimli tezini vererek doktor oldu. Birbuçuk yıl kadar İngiltere'de kalarak incelemelerde bulundu. 1971 yılında «Marxizm - Leninizm ve Tenkidi» isimli tezi ile doçent, 1977 yılında da «Türkiye'de Alevilik ve Bektâşilik» isimli tezi ile profesör oldu.

Mümtaz şahsiyet ve örnek alınacak bir insan olan, millî terbiyeye son derece önem veren, devletine, milletine, dinine, vatanına ve bayrağına bağlı, görünüşünün ve bilinişinin aksine hassas, babacan bir yapıda, «tam bir âlim, tam bir ilim adamı» olan Prof. Dr. Mehmet Eröz, karşısındakilerin fikirlerini dikkatle dinleyen, çok düşünüp az konuşan, aslâ yalan söylemeyen ve prensiplerinden tâviz vermesi imkânsız olan bir kişiliğe sâhipti.

Devletin birliğini, bölünmezliğini ve bekâsını herşeyin üstünde tutan Mehmet Eröz'ün, Türk milletinin mezhep ve eînik ayrılıklarla bölünmesine karşı gösterdiği hassâsiyet hayatının mânâsı olmuştur.

Mehmet Eröz, Türk milletine, kültürüne ve Türk'ün büyük geleceğine inanmış örnek alınacak bir Türk milliyetçisi idi.

Mehmet Eröz, kâmil bir insan, idealist bir hocaydı.

Yeri doldurulamayacak hocamızın Türk fikir âlemine ve kültür hayatına kazandırdığı eserler şunlardır:

İktisat Sosyolojisine Başlangıç, İstanbul, 1973, 379 s.

Doğu Anadolu Hakkında, Ankara, 1973, 67 s.

Türkiye'de Alevilik - Bektâşilik, İstanbul, 1977, 431 s.

Türk Kültürü Araştırmaları, İstanbul, 1977, 379 s.

Doğu Anadolu'nun Türklüğü, İstanbul, 1982, 258 s.

Milli Kültürümüz ve Meselelerimiz, İstanbul, 1983, 379 s.

Hristiyanlaşan Türkler, İstanbul, 1983, 66 s.

Türk Milleti ve Türk Milliyetçiliği, İstanbul, 1984

Türk Ailesi, İstanbul, 1977

Bu eserlerden başka uzun yıllar emek verdiği, incelemesini ve araştırmasını hemen hemen tamamladığı «**Demokratik Sosyalizm**» ve «**Sanâyi Sosyolojisi**» adlı iki eseri de yayına hazır hâle getirilmek üzereydi.

Ayrıca, **Türk Kültürü**, **Töre**, **İş ve Düşünce**, **Cem**, **Milli Işık**, **Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi**, **Bölgelerle Türk Târihi** ve **Doğu Türkistan'ın Sesi** gibi dergilerde ve birçok gazetelerde çok sayıda yazı, araştırma ve makâlesi vardır.

Evli ve iki çocuk babası olan Prof. Dr. Mehmet Eröz, İstanbul Üniversitesi İktisat Fakültesi'nde öğretim üyeliği yapmakta idi.

Fazilet mücâdelesinden ve hak yolundan ayrılmayan bir kişiliğe sâhip olan hocamızın kaybından duyduğumuz acı çok büyüktür.

Onu 20 Haziran 1986 Cuma günü saat 1.15 de Hakk'a uğurladık; Edirne Kapı Sakızağacı Şehitliği'ne fâtihâlarla defnettik.

.....

MEHMET ERÖZ

Kanat açtı kartalca, Uçmağ'a Mehmet Eröz
Milletinin derdinden, kalbi yaralı göz göz.

İlmin ve faziletin, zirvesine tırmandı
Övgüden âciz kalır elde kalem, dilde söz.

Vatan, millet yolunda fedâyı cân eyledi.
Allah dostu Türk idi, Alperendi öz be öz.

Yapılırken uğruna, Cennette şölen bugün
Düştü Türk'ün gönlüne, ayrılıktan sanki köz.

Kanat açtı kartalca, Uçmağ'a Mehmet Eröz
Milletinin derdinden, kalbi yaralı göz göz.

Zekeriya Beyaz
23.6.1986

ERÖZ'ÜN ARDINDAN

Doç. Dr. Tevfik ERTÜZÜN

23 Haziran 1986 Pazartesi günü, Prof. Dr. Mehmet Eröz için İ. Ü. Merkez Binâsındaki cenâze merâsiminde yapılan konuşmanın metni.

20 yıla yaklaşan bir zaman dilimi içinde berâber olduğumuz Eröz Hoca hakkında, bir vedâ konuşması yapmak hiç aklımdan geçmemişti. Bu dünyâda yapacak daha çok hizmeti sırada bekleyen, çalışmalarının henüz mürekkebi kurumayan Eröz Hoca'nın aramızdan ayrılması karşısında, kader çizgisini çizen büyük irâdeye saygıyla rızâ göstermekten başka çâremiz yoktur.

Prof. Eröz, ilmi çalışmalarında bağınazlık ve doğmatizmden uzak kalmasını dâimâ bimliştir. Hocası merhum Z. F. Fındıkoğlu'nun büyük ölçüde tesiri altında kalmış ve aynen onun gibi, belli bir ekolün müntesibi olmak yerine, bütün yaklaşımlardan yararlanmış ve onları berâberce kullanmıştır. Sosyal hâdiseleri izahta Weberien, millî meseleleri izahta ise Gökaplçı bakış açılarını kullanmıştır.

Prof. Eröz'ün çalışmalarında dâimâ birinci önceliği taşıyan husus «Türkiye'nin millî menfaatleri» olmuştur. O, millî menfatlerin söz konusu olduğu yerde kesin tavrını koyar ve aslâ tâvizkâr görünmezdi. Gönlü Türkiye ve Türklük sevdâsı ile dolu dolu olan Eröz Hoca, bir ömrü bu uğurda tüketti. Onun için her şeyin üstünde olan millî hedef, «Türkiye Cumhûriyeti»-

nin devleti ve milleti ile devamlılığını ve bölünmezliğini» ebediyete kadar sürdürmesiydi.

Türkiye için en büyük tehlikenin, ülkede sun'î zorlamalara dayanan bölünmelerden geleceğini çok önceden sezmişti. Bu sebeple 1960 sonrasında ülkemizde yaratılmaya çalışılan mezhep ve etnik farklılıkların derinliklerine, kaynaklarına kadar inen çalışmalarını büyük sabır, ferâgat ve fedâkârlık içinde yılmadan sürdürdü. O, Türkiye'nin bölgeleri arasındaki şive farklılıklarının, farazâ İsviçre'nin kantonları arasındaki dil ve şive farklılıkları yanında hiç de önemli olmadığını çok iyi biliyordu. O, bu küçük farklılıkların da 2000 senelik ortak târihe sâhip bir milletin «ortak kültürü» içinde erimiş olduğunu görüyordu.

Çalışmalarında, araştırmalarında, yazılarında, konferanslarında dâimâ birleştirici, bütünleştirici olmayı hedef almıştı. Çile dolu ömrünü millet ve devleti uğrunda tüketmeyi kendisi için şerefli bir görev saymıştı.

Hiç bir zaman ilmi çalışmaların asgarî şartı olan **objektiflik**ten ayrılmadı. Bir konu hakkında çalışırken, o konuyle ilgili bütün kaynaklara gitmeyi ve orijinallerine inmeyi kaçınılmaz bir zarûret olarak telâkki ediyordu. Eline aldığı hiç bir mevzûu sonuçsuz bırakmaz, üstün tahlil gücü ve sağlam mantığı ile mutlakâ bir **yorum** getirirdi.

O, bir Türk milliyetçisiydi ve Türkçüydü. Türk dünyasını bütün olarak düşünüyor ve kavriyordu. Anadolu'nun her köşesindeki insanımızın Bulgaristan, Batı Trakya, Kıbrıs, Kerkük, Azerbaycan, Afganistan ve Türkistan'daki soydaşlarımızın meselelerini kendi meselesi addediyor ve onlara o derece yakınlık duyuyordu.

Türklerin son yurdu olan Anadolu topraklarında tutunmalarının ancak milli birliğin, kültür birliğinin güçlendirilmesi sayesinde mümkün olacağı gerçeğini çok iyi kavramıştı. Bu sebeple Prof. Eröz sâdece bir «sosyolog» değil, aynı zamanda bir «**kültür adamı**» idi. Târih, dil, din, edebiyat ve san'at sâhalarındaki derin bilgisi buradan kaynaklanıyordu.

Eröz Hoca'nın sâhip olduğu şahsî meziyetler ise, onu «**örnek bir insan**» diye gösterebileceğimizi kadar çoktur. O, her şeyden önce fazilet sâhibiydi, dürüsttü, iyi ahlâklıydı, doğru sözlüydü,

«**özü sözü bir**» idi; dâimâ görüldüğü gibi oldu. Verdiği sözden cayması, vazgeçmesi aslâ düşünülemezdi; emin bir insandı.

Prof. M. Eröz, Türk'ün milli ve mânevî değerlerine son derece bağlıydı. Bu değerleri her şeyin üzerinde tutardı. Bir bakıma milli değerler, onun için yaşamanın mânâsıydı.

Eröz Hoca, mesleğine bütün varlığıyla bağlıydı. Hattâ mesleğine âşıktı. Meslek ahlâkını nâmus borcu kabul etmişti. Onun için vazife mesûliyeti bir büyük vecibeydi. İnsan yetiştirmek bir büyük saâdetti.

Eröz Hoca, tevâzû adamı, halk adamı, gönül adamı ve dâvâ adamıydı!

Kendisinden, çalışmalarından bahsedilmesini; övgüler yağdırılmasını, çok konuşulmasını ve çok konuşmasını sevmezdi. Hazırladığı eserlerini büyük bir sessizlik içinde yayınlar, sâdece sevdiklerine ve dostlarına imzâlıyarak hediye ederdi.

Halk adamlığı ise hiç değişmedi. Söke'den Büyük Menderes'e uzanan ovalardaki **Anadolu çocuğu Mehmet** ile, **Silivri'deki mütevâzi bahçesinde toprakla hemhâl olmaktan mutluluk duyan, civardaki köylülerle arkadaşlık yapan Prof. Eröz** arasında hiç bir fark yoktu.

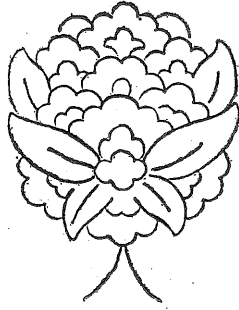
Gönül adamlığı ve dostluğu ise bir başka türlüydü. Onun dostluğunu tanımak için mutlakâ yakınında bulunma şansına ulaşmak gerekirdi. Günümüzün maddeci dünyasında böyle bir gönül adamı, bir pırlanta gibi parlamaktaydı.

Dâvâ adamıydı. Çünkü Türkiye'nin meselelerini, sıkıntılarını günlük hayâtına geçirmişti; onları duyuyor, yaşıyor, çözümler getirmeğe çalışıyordu. Bu vâdide verdiği eserler, geleceğe ışık tutmaya devam edecektir.

Eğitimci Eröz, gençliğe büyük ehemmiyet vermişti. Gençliğin en hassas kitle olduğunu ve ona sâhip çıkmak gereğini kavramıştı. Gençliğin özel bir ihtimamla yetiştirilmesini savunurdu. Genç ilim adamlarını yönlendirmekten, teşvik ve yardım etmekten büyük bahtiyarlık duyardı. Çünkü Türk milleti'nin «**kökü mâzide olan âti**» sözünde ifâdesini bulan hakikatine âdetâ iman etmişti.

Bu faziletli Türk evlâdı, bir «**Aydın Efesi**» olarak doğdu ve hep öyle yaşadı.

Mehmet ağabeyi, bugün aziz bildiği vatan toprağında, Yüce Allah'ın engin rahmetine tevdi ediyoruz. Kendisine Yüce Allah'tan mağfiret niyâz ediyorum. Vefâkâr eşine, çocuklarına, dostlarına ve Üniversitemiz câmiâsına sabırlar ve baş sağlığı diliyorum.

BÜLBÜLÜN SON ÖTÜŞÜ!

Sait BAŞER

Hepimizin zevkimizde yâhud hâtıramızda ürpertili yer ve izleri olan gül hakkında ne kadar da çok efsâne, hikâye, şiir ve kıssa söylenir!.. Kimisi görünüşünü dost cemâline teşbih eder, kimisi kokusunu cennet kokularına... Kimisi de rengini... Evet rengini; bülbülün son ötüşünde, göğsünü gonca dikenine dayayıp yüreğindeki kanını ona vermesi hikâyesine bağlarlar...

Geçen Haziran sonunda, karşısında tıbbın âciz kaldığı bir hastalık yüzünden Hakk'a yürüyen merhum **Prof. Dr. Mehmet Eröz**, bu hikâyede geçen bülbüle ne kadar da çok benzedi!..

Çok şükür memleketimiz kâbus dolu yılları geride bıraktı. Ama bin-bir türlü ihânet, bilgisizlik ve gafletin kol gezdiği 12 Eylül öncesi yıllarda, âdetâ kendisini tüketircesine : «—Yurdum, insanım, kültürüm!..» diye çırpınanlardandı. Köy köy, kasaba kasaba, hattâ obadan obaya dolaşıp bir «**Türk Sosyolojisi**» kurmak gayretindeydi.

Talebe ve insan yetiştirmek hastasıydı. Asıl hastalığı bu idi!

Daha biz : «**Kubbealtı'nda bir konferans...**» demeden, «**Hay hay, emir telâkki ederim**» deyiverirdi.

Ben, aslında sert tabiatlı görünen Türkmen insanının, o vekârı yanında, nasıl yiğit bir hassâsiyet taşıdığını, hep bu «**Yörük Kocası**» heybeti içindeki Eröz Hoca'nın şahsında görmüşümdür.

1984 Nisanında «**Coğrafi isimler ve yer adları ile millî varlığımız arasındaki münâsebetleri**» anlatmasını istemiştik. Geldi. Ama biraz geciktiği için doğrudan kürsüye dâvet ettik. Aynı

gün Kubbealtı bir büyük acı yaşıyordu. Ekrem Hakkı Amcamızı (Ayverdi) Dost Cemâli'ne uğurlamıştık. Ve seminer dinlemeğe gelen zevat bundan habersizdi. Her şeye rağmen vazifenin devamı arzu edildiğinden, konferansı tehir etmemiştik. Kürsüde Hoca varken, önüne geçip konuşmaktansa; haberi bildirmesini Mehmet Eröz'den ricâ ettik. Onu biliyor sanıyorduk. Meğer o da, o anda öğreniyormuş! Bu zor haberi, bir anda kapıldığı derin teessür içinde, göz yaşlarıyla verişini hiç unutamam... Sonradan öğrendik ki o, Ekrem Hakkı Bey'in mânâsına, hizmetine meftûn imiş. Kubbealtı'nı onun şahsında tanırmış!

Hele son konferansında, fevkalâde yorgun ve rahatsız olmasına; işlerinin kesâfeti dolayısıyla hazırlanamamasına rağmen, «söz verdim» düşüncesiyle gelmesini, gerçek bir vefâ örneği saymadan edemem. Konferans bitiminde, yine de pek güzel geçen konuşmasını tebrik ettiğimiz zaman bize, o saf samimiyeti ile : «Olmadı! İnşaallah yeniden yapalım» demişti; kismet değilmiş. Sonra bir kahve ikram ettik. Bahis Türk Töresi idi. Ona Kutadgu Bilig'deki isimlendirmeden, Yusuf Has Hâcib'in sembol dünyâsından söz ettik. Nasıl heyecanlanmıştı! Bir bize, bir de salonda ona sorular sormak için sırada bekleyen genç arkadaşlara bakıp :

«— Bu gençlik varken bu millet çökmez!»
deyişindeki sevinç ve haz târif edilebilir mi?

Rûhu şâd olsun.

«İBN SÎNÂ FELSEFESİ
VE
ORTAÇAĞ AVRUPASINDAKİ ETKİLERİ»

Prof. Dr. A. -M. Goichon: *La Philosophie d'Avicenne et Son Influence En Europe Médiévale*, Paris 1951 den tercüme Yard.
Doç. Dr. İsmail Yakıt: *İbn Sînâ Felsefesi ve Ortaçağ Avrupasındaki Etkileri*, Doğuş Yayın ve Dağıtım, İstanbul 1986, 168 s.

Halil AÇIKGÖZ

Türkiye'de içtimâi ilimler sâhasında medeniyetler ve ülkeler arasındaki karşılıklı tesirler etrâfında araştırmalar henüz emekleme çağını yaşamaktadır. Orta çağ boyunca Türk - İslâm medeniyetinin Avrupa'ya tesir ettiği bilinmekteydi. Fakat bu tesirleri müstakil ilim şubeleri disiplini içinde inceleyen monografiler, ciddî araştırmalar pek fazla değildir. Medeniyetler arasındaki alış verişlerin mâhiyetini bilmeğe mecbûruz. Bu, bize üstün ve farklı medeniyetlerden diğerlerine nelerin hangi yollarla geçtiğini prensiplere bağlayacağından mukâyeseli ilim ve medeniyet araştırmalarında başlıca yol gösterici hükümleri ortaya çıkaracaktır.

Türkler'in, müslüman olduktan sonra kaynaşıverdikleri müşterek İslâm medeniyetinin temel meselelerini işlemeğe başladıkları görülmektedir. Bilhassa onuncu ve on birinci asırdan itibaren İslâm dünyasının birer yıldız gibi parlayan âlimlerinin

çoğunun Türk menşeli oluşu, bir gurur vesilesi olduğu kadar, aynı zamanda Türk zekâsının varlık, bilgi ve hakikat problemleri karşısında nasıl bir tavır aldığını göstermesi bakımından da dikkat çekicidir. Orta çağ ilim dünyasında Türkler'in rolü çok geniş ve büyük olmuştur. İşte elimizdeki kitap, sâdece bir filozofumuzun Avrupa felsefesine yaptığı tesirlerin bir hulâsasını vermektedir.

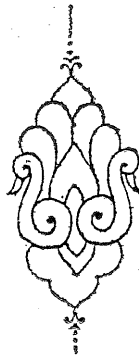
Prof. Dr. A. -M. Goichon tarafından Cambridge'e taşınmış bulunan Londra Üniversitesi Afrika ve Doğu Araştırmaları Okulu'nda 1940 Mart'ında verilmiş olan üç konferans bir kitapta toplanarak, 1942 senesinde Alman işgâli sırasında Paris'te yayınlanmıştır. Yukarıda kaydettiğimiz isimle ortaya çıkan bu kitabın ikinci baskısından, İsmâil Yakıt tarafından Türkçe'ye yapılan tercümesi aşağıdaki başlıkları ihtivâ etmektedir: Önsöz (s. 5), Fransızca İkinci Baskısının Önsözü (s. 17), Fransızca Birinci Baskısının Önsözü (s. 27), I. BÖLÜM: İbn Sinâ Felsefesinin Ana Tezleri (s. 29), II. BÖLÜM: İslâm Felsefi Teknik Terimlerinin Teşekkülü (s. 79), III. BÖLÜM: İbn Sinâ Felsefesinin Ortaçağ Avrupasındaki Etkileri (s. 111).

A. -M. Goichon; böyle bir kitaba niçin ihtiyaç duyulduğunu şu şekilde dile getirmektedir: «İbn Sinâ, gerçekten bir bütünlük tesis eden bir sistemi vermiş olan Arap dilinin ilk filozofudur. Bana, derinliğine bir etüd için her şeyden önce onu seçtiren, kronolojik olarak önemli olan bu durumdur. O zamandan beri onun bir başka titre lâayık olduğunun farkına vardım: O da etkisinin Batı'da son derece derin oluşudur» (s. 35). Goichon bu tesirleri göstermezden önce çok yönlü bir âlim olan İbn Sinâ'nın felsefi problemlerini ve İslâm dünyasında yeşermeğe başlayan meseleleri ele almıştır. Bilhassa üçüncü bölümde işlediği tesirler meselesinde verdiği hükmü kaydetmedn geçemeyeceğiz: «İki asır boyunca bütün filozoflarımız ister ondan esinlensinler, isterse onu çürütmeye çalışsınlar, İbn Sinâ'nın göz önüne serdiklerini toplamaya çalıştılar. Bunun neticesinde az veya çok derin, ama son derece yaygın bir etki hâsıl oldu. Kimi vakit geçici ve kimi vakit sürekli olan bu neticelerin bazıları günümüzde hâlâ canlıdır.» (s. 111).

Batı; İbn Sinâ'yı Aristo'dan elli sene önce tanımış ve onda Aristo ile Plotinus'un fikirlerini birleştiren merkez bir nokta bulmuştur (s. 41). Dolayısıyla o, Batılılar'ın kolayca baş vur-

dukları bir kaynak değil, aynı zamanda düşüncelerinin üstadlarından birisidir de. «O, St. Augustin, Aristo, Boèce ve St. Jean Damascène'den sonra Batı'nın inanıp güvendiği çok yüksek birkaç otoriteden biridir. Elbette o tartışılmış ve reddedilmiştir ama bununla beraber onun etkisi öylesine derindir ki, eğer Batı onu tanımamış olsaydı, Batı düşüncesinin Orta Çağda ne olmuş olacağını hiç bir şey tâyin edemezdi» (s. 152-153). Goichon'a göre, «İbn Sinâ düşüncesi, Batı'da altı asır ileride görüldüğü bilhassa mantık sâhasında, sanıldığından çok daha büyük olarak kendini göstermiştir. Çünkü Batı'nın, üzerinde uzun süre düşündüğü problemlerin yeniden ele alınmış olmaları için Rönesans çağını beklemesi gerekecektir» (s. 24).

Hemen her sâhada ilmi cehd gösteren İbn Sinâ, 200 kadar eser bırakmıştır. İsmâil Yakıt, Goichon'dan farklı olarak kitaba yazdığı önsöz'de, İbn Sinâ'nın felsefe ile ilgili kitaplarının bir listesini vermiş ve ayrıca onun felsefesinin kısa bir taslağını da çizmiştir. Eserin Türk ilim âleminde mühim bir boşluğu dolduracağı muhakkaktır. Mukâyeseli felsefe disiplini için bir metodoloji örneği olduğu kadar, Türk - İslâm felsefesi sâhasında derli toplu ve farklı bir bakış açısı hüviyetindedir. Mütercimi tebrik ederiz.

KUBBEALTI NEŞRİYATI

- Kubbealtı Akademi Mecmûası Ciltleri
(İlk üç cildin hâricinde 14. cilde kadar mevcuttur.)
- Nihad Sâmî BANARLI Külliyyâtı:
 - 1 — TÜRKÇENİN SIRLARI
 - 2 — ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ I
 - 3 — ŞİİR VE EDEBİYAT SOHBETLERİ II
 - 4 — TÂRİH VE TASAVVUF SOHBETLERİ
 - 5 — BİR DAĞDAN BİR DAĞA
Nihad Sâmî Banarlı'nın Kaleminden Yahyâ KEMAL
 - 6 — KÜLTÜR KÖPRÜSÜ
Süleyman Çelebi'den Mehmet Âkif'e
 - 7 — KİTAPLAR VE PORTRELER
Mehmet Âkif'den Günümüze
 - 8 — DEVLET VE DEVLET TERBİYESİ
- Nihad Sâmî BANARLI Külliyyâtı'nın basılmakta olan diğer eserleri:
 - 9 — İSTANBUL'A DÂİR
 - 10 — İMAN VE YAŞAMA ÜSLÜBU
- Sâmîha AYVERDİ
HÂTİRALARLA BAŞBAŞA
- Ekrem Hakkı AYVERDİ
TÜRK MİMARİSİ VE DÜNYÂ
- Fevziye Abdullah TANSEL
İYİ VE DOĞRU YAZMA USÜLLERİ I-II
Kompozisyon - Tashih ve Mürâcaat El Kitabı
İYİ VE DOĞRU YAZMA USÜLLERİ III
Edebiyat - Kompozisyon - İlmi Araştırma ve Metodları
- Prof. Dr. Sabahaddin ZÂİM
ORTA-DOĞU ÜLKELERİ ARASINDA İKTİSÂDÎ
İŞBİRLİĞİ İMKÂNLARI
- Prof. Dr. Ayhan SONGAR
ÇEŞİTLEME
- Muhiddin SERİN
HAT SAN'ATIMIZ
- Prof. Dr. Ömer Fâruk AKÜN
TÜRK DİLİ KARŞISINDA TÜRK MÜNEVVERİ

TÜRK MÜSİKİSİ KLÂSİKLERİ

İLÂHİLER - Neşre Hazırlayan : Yusuf ÖMÜRLÜ

- I. CİLT - Ali Rıza ŞENGEL
(Rast, Sâzkâr, Pencgâh vb. makamlarda 103 eser)
- II. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL
(Sûznak, Nihâvend, Sabâ vb. makamlarda 120 eser)
- III. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL
(Uşşak, Beyâtî, Nevâ vb. makamlarda 112 eser)
- IV. CİLT - Ali Rızâ ŞENGEL
(İsfahan, Hüseyinî, Hicaz vb. makamlarda 89 eser)
- V. CİLT - Abdülkâdir TÖRE
(Segâh, Segâh-Mâye ve Müsteâr makamlarında 123 eser)

KLÂSİKLER - Neşre Hazırlayan : Yusuf ÖMÜRLÜ

1. FASİKÜL Mâhur - Rast
2. » Beyâtî - Uşşak - Mâhur - Rast
3. » Hicazkâr (Mevcûdu kalmamıştır)
4. » Hicaz (Mevcûdu kalmamıştır)
6. » Ferah - Fezâ (Mevcûdu kalmamıştır)
6. » Sûz-i Dil (Mevcûdu kalmamıştır)
7. » Kürdilihicazkâr
8. » Kürdilihicazkâr (Mevcûdu kalmamıştır)
9. » Muhayyer
10. » Nevâ
11. » Hûzzam (Mevcûdu kalmamıştır)
12. » Hûzzam (Mevcûdu kalmamıştır)
13. » Nihâvent (Mevcûdu kalmamıştır)
14. » Hüseyinî (Mevcûdu kalmamıştır)
15. » Şehnâz - Bûselik (Mevcûdu kalmamıştır)
16. » Evc (Mevcûdu kalmamıştır)
17. » Sûznâk (Mevcûdu kalmamıştır)
18. » Sûznâk
19. » Bestenigâr
20. » Sabâ (Mevcûdu kalmamıştır)
21. — 22 » Segâh (Mevcûdu kalmamıştır)
23. — 24 » Acem - Aşîrân (Mevcûdu kalmamıştır)
25. » Şedd-i Araban
26. » Beyâtî - Arabân
27. » Rast
28. » Rast
29. » Karcığar
30. » Karcığar
31. » Acem - Kürdi
32. » Acem - Kürdi
1. » Saz Eserleri
2. » Saz Eserleri

İSTEME ADRESİ : Kara Mustafa Paşa Medresesi, Yeniçeriler
Caddesi, Nu : 43 Çarşıkapı - Bâyezid / İST.
Tel : 522 95 17

DENİZ BANK

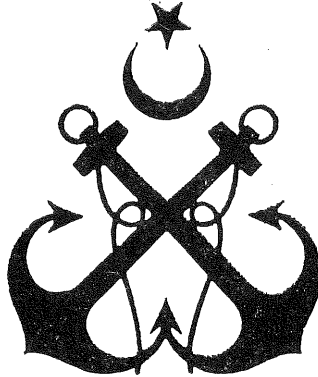
Tasarruflarınızın

güvenli limanı

DENİZCİLİK BANKASI

50 milyar sermayesiyle

HER TÜRLÜ
BANKACILIK İŞLEMLERİNDE
HİZMETİNİZDEDİR.

DENİZCİLİK BANKASI T.A.Ş.